

Balys Sruoga

Apyaušrio dalia

VALST. GROŽINĖS LITERATŪROS LEIDYKLA

Kūrinys suskaitmenintas vykdant ES struktūrinių fondų remiamą projektą
„LIETUVIŲ LITERATŪROS KLASIKOS KŪRINIŲ PERKĖLIMAS
Į ELEKTRONINĘ ERDVĘ“, 2013

TURINYS

ASMENYS	3
PIRMAS VEIKSMAS	4
PIRMAS PAVEIKSLAS	5
ANTRAS PAVEIKSLAS	27
ANTRAS VEIKSMAS	53
PIRMAS PAVEIKSLAS	54
ANTRAS PAVEIKSLAS	77
TREČIAS VEIKSMAS	101

ASMENYS

ANTANAS TYZENHAUZAS, Lietuvos paiždininkis
MASALSKIS, Vilniaus vyskupas
BARNABAS, vienuolis, Masalskio raštvedys
DALIA RADVILAITĖ, valstietė
RADVILA, vaitas
RADVILIENĖ / valstiečiai, Dalios tėvai
PAUGA, vaitas, valstietis
IEVA, Paugos duktė
JURGIS JURGELIS, valstietis bežemis
ALEKNA
MARGELIS
BARTKUS
ŠATAS valstiečiai
KUDABA, Šiaulių miestelėnas, amatininkas
SKUDUTIS, „špitolninkas“, menko kūno žmogelis
SKUDUTIENĖ, Skudučio žmona, stambi moteris
SKAČKAUSKAS, bajoras, Baro konfederatininkas
GĖRIKAS, kunigas klebonas
JAGMINAS, bajoras, karaliaus dvarų gubernatorius
KOČĖLAS, plikbajoris, karys
NAFTALIS - NAFTALSKIS, raštvedys — Jagmino sėbrai
BZOŽAUSKAS, plikbajoris, karaliaus dvarų ūkvedys, storas
GUŠČA, plikbajoris, karaliaus dvarų raštvedys, plonas
MORKA, smuklininkė, morkiškos spalvos liesa moteris

Kaimo jaunimas; valstiečiai, miestelėnai, davatkos; įvairūs kariai;
muzikai; baleto šokėjos.
Vyksta 1769 metais Žemaitijoje.

PIRMAS VEIKSMAS

**DU PAVEIKSLAI
AMŽIAI SLINKO SLĖGDAMI**

PIRMAS PAVEIKSLAS

Scenovaizdis:

Verkiai.

Kalne, ant Neries kranto, po „Lizdeikos ąžuolu“, – kalno kairioji briauna atitverta nuo pakalnės barjeru.

Tolumoje matyti didelis klonis, apaugęs giriomis, su besi-vinguriuojančia Nerimi.

Dar toliau – Vilniaus miestas. Kalne – vyskupo Masalskio laikinos vasaros rezidencijos parkas.

Parke, kažkur pašaly, geras XVIII a. vidurio orkestras groja handeliškus kūrinius.

1

DALIA RADVILAITĖ

DALIA

(grojant orkestrui, vogčiomis įsėlinusi, persiverčia per barjerą, – šaukia kažkam į apačią)

Takelio čia nėra. Per krūmus stačiai.
Jūs girdite mane? Sakau, takelio
Čionai nėra. Per skardžių kopti reikia.
Užkopę perlipsit per šitą tvorą.
Aš duosiu ženklą. Ar supratot? Ženklą...

(ateina Tyzenhauzas)

2

DALIA, TYZENHAUZAS

TYZENHAUZAS

(pamatęs Dalią nustemba)
O tu ką čia veiki?

DALIA

(nusigandusi)
Valdove... aš...

TYZENHAUZAS

Vėl kokį berną pamatei?

DALIA

Valdove,
Pasigrožėti reginiu...

TYZENHAUZAS

Su kuo
Per tvorą rytą prie namų kuždėjais?

DALIA

Iš mūsų krašto... Atlaidų atvyko...

TYZENHAUZAS

Apsidžiaugei? Širdis, sakai, atlėgo?

DALIA

Pažįstami, valdove... Kas čia bloga?

TYZENHAUZAS

Ar aš tau gera nedariau?

DALIA

**Valdove,
Kalvarijos čionykštės garsios.
Plaukia Žmonių iš Lietuvos visos. Atvyko
Ir mūsų...**

TYZENHAUZAS

**Nesirūpinau tavim?
Paryžiun leidau mokytis. Milanan...**

DALIA

**Teisybė, taip... Aš šiandien nesava...
Žiūrėk, valdove... Vilnius ten toli
Lyg laivas koks. Kaip burės tviska bokštai...**

TYZENHAUZAS

**Tave geriausi mokytojai mokė.
Tave žvaigžde baleto padariau...**

DALIA

**Užgęsta žvaigždės... Perdega širdis...
O Vilniaus bokštai — kaip stebuklas šventas...
Kaip jie atsimuša dangaus mėlynėj!
Lengvučiai, balsgani, perregimi, —
Lyg ne pūslėtos rankos statė juos,
O geras burtininkas meilėj pynė
Iš pasakų, iš žmogiškos malonės...**

TYZENHAUZAS

**Tavęs globon nebūčiau pasiėmęs, —
Kas būtum tu? Baudžiauninkų merga...**

DALIA

**Kaip aš norėčiau Vilnių atlankyti!
Pavaikšioti paunksmėse bažnyčių,
Prieš Gedimino kalną nusilenkti...
Nors vienai dienai... Valandai trumputei.**

Valdove, leisk...

TYZENHAUZAS

**Tu tyčiojies manim?
Ne šitai tvorai, – tau, Dalia, kalbu.
Į visą gerą, kur tau padariau,
Tu pokštais atsakai...**

DALIA

Klausau, valdove.

TYZENHAUZAS

Už ką, Dalia, taip nekenti manęs?

DALIA

**O pasakyk už ką mylėt galėčiau?
Kad iš namų mane išplėšti teikeis?
Kad ašarom motutę mano seną
Prie kryžiaus palikai? Kad mano tėvą
Beteisiu vergu pavertei? Mane –
Avim, kurią gali tu skriaust, parduot? ..**

TYZENHAUZAS

Tu pamišai? Aš apšviečiau tave.

DALIA

Geriau aš būčiau nieko nežinojus!

TYZENHAUZAS

Prieš tavo meną nusilenks pasaulis.

DALIA

**Ak, menas, menas! Te prakeiktas bus,
Jei nevaduoja jis iš vergijos!
Prakeiktas būk ir tu...**

TYZENHAUZAS

**Dalia, nesvaičiok.
(Tyzenhauzas, norėdamas Dalią apraminti, siekia paglostyti jos veidą)**

DALIA

**(atšokusi, atsilošusi per barjerą)
Šalin! Neliesk manęs! Jei prisiliesi –
Nuo kalno versiuos! Galvą akmenin...
Mirtis verčiau, neg tavo šypsena!**

TYZENHAUZAS

Kaip maža protas skirias nuo kvailystės.

(greit nueina)

DALIA, ALEKNA

DALIA

O, dieve, dieve! Ką aš padariau!

(Dalia, apsikniaubusi prie barjero, kukčioja. Anapus barjero iškiša galvą, matyti, kalnu užkopęs, Alekna. Apsidairo. Norėdamas atkreipti į save Dalios dėmesį, timptelėja ją už sijono. Dalia nusigąsta, pa-šoksta, labai susijaudinusi)

Tai tu? Išgąsdinai mane! Atgal!

Blogiausias laikas! Ką aš padariau!..

Aš duosiu ženklą. Slėpkis. Lipk atgal...

(Alekna dingsta atgal už barjero. Dalia, susiėmusi galvą, nubėga.

Muzikai linksmi grojant, ateina iš priešingos pusės Tyzenhauzas ir Masalskis, – Tyzenhauzas, matyti, nueidamas susitiko ateinantį Masalskį)

TYZENHAUZAS, MASALSKIS

TYZENHAUZAS

Vietelę, vyskupe, pasirinkai,

Kaip tikras olimpietis. Čia Neris

Sidabro bangomis skalauna krantą.

Čia pat ir Vilnius bokštais krikštoliniais

Įsiremia dangun...

MASALSKIS

Senoliai sako,

Į šitą ažuolą kadais erelis

Atsinešė vaikutį. Užaugino.

Garsus žynys jis tapo. Lizdeika, –

Senosios Lietuvos žynių galva.

Aš – vyskupas naujosios Lietuvos,

Krikščionių...

TYZENHAUZAS

Lizdas dvasinės valdžios?

MASALSKIS

Čia rūmą pastatydinsiu kaip perlą.

TYZENHAUZAS

O mano dėta, prie Neries geriausia

Vieta malūnam. Lentpiūvėm miške...

MASALSKIS

Gražybę visą dulkėm aprūkytum?

TYZENHAUZAS

Prie Gardino taip pat graži vietelė,

O ką ten padariau – kad pamatytum!

Linų verpyklos dūzgia. Staklės tranksi
Audyklų ruimuose. Malūnai dunda.
Dailidės, staliai, račiai, kurpiai, kalviai —
Ir kiek kitokių plušasi meistrų!
Kur ažuolai kerojos, skruzdės maigės
Ar klimpo liūnuose žmogus ir žvėrys,
Nūn pravesti keliai. Darželiai žydi.
Dirbtuvės atsirado. Triobos. Rūmai...
Ar imsi lyginti kūrybos grožį
Su vandeniu Neries, su girių raistais?

MASALSKIS

Iš viso krašto sultis ištaškei,
Kad staklės Gardine pernakt dundėtų...

TYZENHAUZAS

Tą pat aš padariau ir Alytuj, —
Ir ten jau sukas darbo mašina.
O kur Šiauliai? Kur Joniškis? Žagarė?
Visur dirbtuvės, tartum avilynas,
Sujudo, sukniždėjo mano rankoj.
Aš tamsų kraštą pramonės šalim
Šviesia paversiu.

MASALSKIS

Žmones — skudurais?

TYZENHAUZAS

Parduosim gaminius... Gerovė kils!

MASALSKIS

Gerovė kils, sakai? Kol kas ji krenta.
Nebuvo baudžiavos — dabar yra.
Laisvi valstiečiai buvo — nūn vergai.
O vergo dalią kaip tu pavadinsi?
(Anapus barjero iškiša galvas Alekna ir Margelis, besikalbančių nematomi,
— pasiklauso ir vėl dingsta)

TYZENHAUZAS

Karaliniai dvarai, kuriuos valdau —
Lyg salos tarp kitų dvarų, bajorų,
Kurie baudžiauninkus nuo amžių turi.
Pavydo kad nebūtų ir pagundos,
Valstiečių padėtis išlygint teko...

MASALSKIS

Iš prievartos daug gera aš nelaukčiau.

TYZENHAUZAS

O pats, ganytojau, neprievartauji?

**Ne prievarta stengies gabent į dangų
Vėles valstiečių?**

MASALSKIS

Tai visai kas kita.

Jie tamsūs. Juos šviečiu. Tieson vedu.

TYZENHAUZAS

**O aš — ar ne tą pat darau? Mokyklų
Jiem pristeigiau. Temokosi. Kol šviesis —
Jiem laimę prievartos keliu statysiu.
(Ateina Barnabas)**

5

TIE PATYS, BARNABAS

BARNABAS

Ganytojau...

MASALSKIS

Ką, gerasai Barnabai?

BARNABAS

Aš nieko padaryti negaliu.

MASALSKIS

Nesuprantu.

BARNABAS

Valstiečiam tiem. Žagarės...

MASALSKIS

Atstovam Žemaitijos, kur šį rytą Atvyko?

BARNABAS

Taip.

MASALSKIS

Sakiau: varyti lauk.

BARNABAS

Manęs neklauso. Nori su tavim...

MASALSKIS

Ko reikia jiem?

BARNABAS

Atvežę, sako, skundą.

MASALSKIS

Paimk patsai.

BARNABAS
Jie man neduoda.

MASALSKIS
Ką?
Tai vyk juos lauk.

BARNABAS
Jei pro vartus neleisiu,
Jie sakos rasią kitą kelią.

MASALSKIS
Tėve,
Aš kartą pasakiau.

BARNABAS
Gerai. Klausau.
(Barnabas, kiek pasiraivęs, nenoromis nueina, lyg būtų norėjęs dar kažką pasakyti)

6

TIE PATYS, BE BARNABO

TYZENHAUZAS
Kam jį laikai? Toks įkyrus pilietis...

MASALSKIS
Na, raštinę jis tvarko neblogai.
O antra, skundžiasi tavim žemaičiai.

TYZENHAUZAS
Ką?

MASALSKIS
Taip, tavim. Man pranešė jau rytą.

TYZENHAUZAS
Maištauja?

MASALSKIS
Ne. Kol kas. Bet gali būti...
Visa šalis vaitoja tavo rankoj!

TYZENHAUZAS
Ak, viešpatie! Karalius reikalauja
Tik pinigų ir pinigų! Paskendęs
Lig kaklo skolose — ir vis jam maža.
Kur pinigus jam imsiu, jei valstiečiai
Neis baudžiavos ir mokesčių neduos!

MASALSKIS

Žinau, žinau. Todėl valstiečių skundo
Aš ir klausyt nenoriu.

TYZENHAUZAS

Ačiū, drauge.

MASALSKIS

Gali manim pasitikėt varge.

TYZENHAUZAS

Galėtum kunigus paveikt, kad jie
Ramintų žmones. Paklusnumą skelbtų...
Skolingas būčiau.

MASALSKIS

Aš greičiau skolingas
Esu. Už šį orkestrą. Man jisai
Per pamaldas tokiomis garsais prabyla,
Kad skamba katedra dangaus malone.

TYZENHAUZAS

Baudžiauninkai vis tai. Ir groja kaip!
It angelai. Iš nieko padariau.
Vaikus pakrūmėj surinkau. Išugdžiau.
Maestro iš Italų išrašiau...

MASALSKIS

Ši tavo dovana – garbė bažnyčiai.

TYZENHAUZAS

Aš dar geresnę dovaną turiu.

MASALSKIS

Merginos, kur atgabenai vežimą,
Kaip persų šachas?

TYZENHAUZAS

Nesijuok. Matysi... (Skubiai ateina Barnabas)

7

TIE PATYS, BARNABAS

MASALSKIS

(su Barnabui tesuprantama šypsena)
Žemaičiai vėl?

BARNABAS

Išgrūdau paupin.

MASALSKIS

Gerai.

BARNABAS

**Bajoras nuo Žagarės prašos,
Skačkauskas.**

MASALSKIS

Kas? Skačkauskas? Nepažįstu.

BARNABAS

Jis sakosi pažįstas.

MASALSKIS

Kaip manai?

TYZENHAUZAS

Žinau aš jį. Tai avino galva.

MASALSKIS

Aš negaliu bajoro nepriimti.

TYZENHAUZAS

**O aš su aviniais kalbėt nepratęs.
(Nueina gilumon)**

8

TIE PATYS, BE TYZENHAUZO

BARNABAS

Smarkus bajoras...

MASALSKIS

**Jį gerai pažįstu, —
Tik Tyzenhauzui to sakyt nereikia.**

BARNABAS

**Žinau. Aš nenorėjau nė pranešti.
Kad ėmė plūst mane!**

MASALSKIS

**Kailiadirbis.
Už kirbinę šunų parduotų močią.**

BARNABAS

Kas veikt su juo?

MASALSKIS

**Negalima čia leist.
Jei Tyzenhauzą susitiks, bus bloga.
Nueisiu pats.**

BARNABAS
Nelaukdamas ateina!
(Ateina Skačkauskas)

9

TIE PATYS, SKAČKAUSKAS

SKAČKAUSKAS
Garbė aukščiausiam viešpačiui...

MASALSKIS
Sveikutis.

SKAČKAUSKAS
Ganytojau, į Nerį grūsk tą kipšą
Ilgais skvernais.

BARNABAS
Nepiktžodžiauk.

MASALSKIS
Bajore,
Nespėjai pasisveikint, o jau plūsti.

SKAČKAUSKAS
Neleidžia ir neleidžia. Būčiau pylęs
Į šakumą – būt ant šakos pakibęs.

MASALSKIS
Nepyk, bajore, negražu.

SKAČKAUSKAS
Aš vos tik
Iš Varšuvos. Iš Krokuvos. Skubu
Žemaičių žadint.

MASALSKIS
Jie ir taip nemiega.

SKAČKAUSKAS
Ne, ne. Jie miega dar. Nežino nieko,
Kad Lenkija sukilo jau visa.
Tautos geriausi sūnūs Baro miestan
Kaip vienas susibūrė. Verst karalių!

MASALSKIS
Pablūdot jūs? Valstybė apsupta
Daugybės priešų. Svetimi kariai
Po kraštą maistosi...

SKAČKAUSKAS

Karalių tikrą
Valstybės garbei ginti pastatysim.

MASALSKIS

Mes turime karalių tikrą. Rinktą!

SKAČKAUSKAS

Staselis Poniatovskis – tai karalius?
Juokauji, vyskupe.

MASALSKIS

Visai rimtai.

SKAČKAUSKAS

Staselis Poniatovskis, driskius tas?
Meilužis senbobių! Piemuo, palaiža! –
Ir jis valdys taurių bajorų kraštą!

MASALSKIS

Per daug liežuvį paikini, bajore.

SKAČKAUSKAS

Ne tiesą pasakiau? Ar ne teisybė,
Kad algą iki šiol, begėdis, ima
Iš bobos svetimos? Už ką jis gauna?
Už savo snukį, bobų nulaižytą?

MASALSKIS

Aš neneigiu silpnybių kai kurių.
Paslysti nesunku... O kas patikrins,
Kad kitas kurs geresnis bus valdovas?

SKAČKAUSKAS

Staselis Poniatovskis! Toks karalius,
Kaip aš sultonas. Čartoryskių bernas!
Po visą Lenkiją tik Čartoryskiai
It kuisiai zirzia. Kur tik nusispiausi –
Pataikysi į Čartoryskio sterblę.
It siurbelės apsėdo visą kraštą,
Kad trauktų juos paraliai po velnių!

MASALSKIS

Tu taip kalbi, kad šventinti turėsiu
Iš naujo vietą, tavo stoviniuotą.

SKAČKAUSKAS

O Lietuvoj kas daros? Dar blogiau.
Čia rankoj budelio visa valdžia.
Staselis Lietuvą it kumetyną

Atidavė tam velniui, Tyzenhauzi...

MASALSKIS

Nepridera bajorui taip burnoti.

SKAČKAUSKAS

**Šeimos nėra, kurios tasai šėtonas
Nebūt nuskriaudęs. Atėmė vienam
Sodybą. Gyvulius kitam. Trečiam
Nukando žemės kąsnį ir išardė
Nuo amžių kurtą ūkį. Ketvirtam... —
Et, viso vargo nė nepasakysi.
Vaikus bajorų ėmė vogt, prakeiktas!**

MASALSKIS

Bajore, perdedi.

SKAČKAUSKAS

**Žmogau! Staselis
Teises bajoram atėmė visur.
Kas iš seimų beliko? Tuštuma.
Bajoras nebegali spręst kaip nori
Šalies likimo. Sprendžia, atsiprašant,
Balsų daugumas — Čartoryskių piemens...**

MASALSKIS

**Kur vienas balsas gali išardyti
Visus nutarimus — nebus tvarkos.**

SKAČKAUSKAS

**Ak, taip! O pasakyki, gerbiamasis,
Ar buvo kuomet nors tiesa tenai,
Kur dauguma? Ne! Niekuomet minioj
Teisybė neviešėjo. Niekuomet
Minia garbės nepažinojo jausmo...
Ir mes dabar, bajorai taurūs, turim
Prieš minią lenktis?! Nesulauks tie kuisiai!
Mes kviečiame garbės talkon bažnyčią, —
Mes kviečiam, vyskupe, tave talkon.**

MASALSKIS

**Bijau, maištingi jūsų nutarimai
Baigs griaut ir taip skystoką mūsų tvarką.**

SKAČKAUSKAS

Ir dėl bažnyčios eisim kautis.

MASALSKIS

O?

SKAČKAUSKAS

Staselio piemens eretikam, rusam,
Sulygino teises su katalikais.
Valstybėj katalikų katalikai
Lyg musės jaujoj — nebe šeimininkai.
Gražint bažnyčiai mūsų pirmenybę!
O kas atliks nuo mūsų — tesižino
Bambizai, nekrikštai, ruseliai, žydai...

MASALSKIS

Šauniai galvojate, aš sutinku...

SKAČKAUSKAS

Valio! Tu įsakysi kunigam
Paskelbti nuo altoriaus, kad visi
Į kovą stotų. Atlaidus paskelbsi...

MASALSKIS

Ne taip tu supratai.

SKAČKAUSKAS

Sakeis sutinkąs?

MASALSKIS

Sakiau: sumanymas — šaunus.

SKAČKAUSKAS

Žinia!

MASALSKIS

Bet jūsų priemonės — nevertos nykščio.

SKAČKAUSKAS

Kaip tai: pritardamas atsisakai?

MASALSKIS

Ir pats neprisidėsiu, ir kitiem Uždrausiu.

SKAČKAUSKAS

Tai tu šitokia laputė,
Saldžiai giedojusti, minkštai pabaigus? ..
Mes kitą vyskupą pašauksim Vilniun!

MASALSKIS

Atsikvošėk.

SKAČKAUSKAS

Tave išmesim.

MASALSKIS

Pliuškis.

SKAČKAUSKAS

**Patsai tu pliuškis. Štai, kodėl manęs
Vidun įleist vienuolis nenorėjo!
Pas vyskupą mergų, kaip smuklėj blusų!
Visuos kampuos, pakrūmėse — po mergą!
Kur rems įisai bažnyčią katalikų,
Kaip turkas, mergėlyną įsitaisęs!**

MASALSKIS

Sudieu.

SKACKAUSKAS

Teisybė nepatinka?

MASALSKIS

Nori

Šunis palodyt?

SKAČKAUSKAS

**Bajorus sukelsiu,
Valstiečius! Težinos, koks turkas tu!
Išparceliuosiu tau mergas!**

MASALSKIS

Laukan!

(Skačkauskas greit nueina)

10

TIE PATYS, BE SKAČKAUSKO

(Skačkauskui tarus „bajorus sukelsiu, valstiečius“, anapus barjero iškiša galvas Alekna, Margelis, Radvila.

Barnabas mostakuoja jų neleisdamas, valstiečiai darosi vis energingesni. Skačkauskui nueinant Barnabas jau rėkia)

BARNABAS

Negalima! Jum aiškiai pasakyta.

Ateisite rytoj. Geriau — poryt.

Geriausis — už savaitės. Pasimelsit...

(Barnabas privertė valstiečius pasilenkti — dingti už barjero)

MASALSKIS

Koks įžūlus šlėktelė, tas Skačkauskas.

BARNABAS

Įžūlūs tapo nūn visi. Antai

Valstiečiai tie, Žagarės. Pavariau

Nuo vartų — bandė lipt čionai per tvorą.

MASALSKIS

Ir Tyzenhauzas – geras! Atgabeno

Mergų vežimą, kaip į savo dvarą...

(Alečna, Margelis ir Radvila, besikalbančių Masalskio ir Barnabo nepastebėti, perlipa per barjerą)

Tikrai Skačkauskas pamanyt galėjo,

Kad mudu čia su jom kažin ką darom.

BARNABAS

Šėtoniška pagunda!

MASALSKIS

Kam suleidai?

BARNABAS

Bandžiau neleist, bet Tyzenhauzas liepė.

MASALSKIS

Dabok, kad jos bent viešumon nelįstų.

(Barnabas nori eiti, bet pamato perlipusius per tvorą ir jam besilenkiančius valstiečius)

BARNABAS

O, jūs, – sulindote! Aš jum sakiau Negalima. Girdėjote? Atgal!

MASALSKIS

Tiek to, brolel. Tegu, kad jau atėjo.

(Barnabas nueina)

11

MASALSKIS, ALEKNA; MARGELIS, RADVILA

Masalskis

Vaikučiai, keistą pasirinkot kelią

Per skardžių. Pavojingą. Jum reikėjo

Per dvarą eit... Džiaugiuosi, kad atlankėt.

Iš tolo būsite, tiesa?

ALEKNA

Žemaičiai.

MASALSKIS

Žemaičiai net? Kelionė tolima.

Pas mus kalvarijos stebuklų pilnos.

Per jas didžiausios nuodėmės užgyja.

Ir jūsų nuodėmės, tur būt, nemenkos?

ALEKNA

Užtarti prašome.

MASALSKIS
Sūnau, užtarsiu.
Aukščiausiajam visi krikščionys lygūs.

MARGELIS
Teisybės ieškom.

ALEKNA
Prašome pagalbos.

MASALSKIS
Teisingai darote. Kur tiesą rasit,
Jei ne aukščiausio mylinčioj globoj.

MARGELIS
Bet mes ne tai...

ALEKNA
Mes pasiskųst skriaudom...

MASALSKIS
Baisus, galingas, piktas dievo priešas,
Šėtonas. Pasninku kovoti reikia.

ALEKNA
Tu viltis mum likai paskutinioji...

MASALSKIS
Nereikia per anksti palaidot viltį.

MARGELIS
Mes įgalioti... Nuo visų valstiečių...

MASALSKIS
Išpažinties jau buvot? Vilniuj daug
Vienuolių. Karmelitai, pranciškonai,
Benedektinai, jėzuitų broliai...
O dar geriau – tėvai domininkonai...

RADVILA
Ganytojau, klausysi tu ar ne?

MASALSKIS
Kaip, kaip?

RADVILA
Mes ne juokaut atėjom.

MASALSKIS
O?!

(Gilumoje orkestras groja han-deliškus kūrinius. Tyzenhauzas, matyti, besiriedamas su Barnabu, rikiuoja mergaites šokėjas – organizuoja baletu pasirodymą. Tolimesnės scenos metu prasideda šokiai – menuetas, etc.)

MARGELIS

Po maro ir karų nuskurdo kraštas.
Apžėlė dirvos usnimis. Sodybos
Apkerpėjo. Nėra kam dirbt laukai.

ALEKNA

Mus Tyzenhauzas mokesčiais marina.
Išplėšia paskutinį duonos kąsnį.
Vaikai kaip musės miršta alkani.
Iš bado moterys iš proto eina...
(Masalskis klausosi valstiečių, bet jam daugiau rūpi, ką gilumoje veikia Tyzenhauzas su savo šokėjomis, – kompromituoja jį prieš valstiečius.)

MARGELIS

Pristatė smuklių. Žydam išnuomojo –
Ir tvirkina jaunimą. Žudo žmones.
Nebėr namų, kur motina neverktų...

RADVILA

Užkrovė baudžiavą. Jau šimtą metų
Nebėjom baudžiavos. Laisvi gyvenom.
Dabar mus pavertė juodais vergais.
Vaikus mum atima. Dukras gabena
Į svetimas žemes. Į ponų rūmus, –
Tarytum dievo nebėra danguj!

MASALSKIS

O aš kuo kaltas?

ALEKNA

Prašome pagalbos.

MARGELIS

Mes bandėme į teismą eit, – nėra
Tenai teisybės. Skundėmės aukščiau –
Teisybės vieton rykščių susilaukėm.

ALEKNA

Surašėme karaliui naują skundą.
Padėk įduot.

MASALSKIS

Bažnyčios reikalai Ir jūsų sielos rūpi man. O kita –
Ne mano valioj. Tyzenhauzo melskit.

MARGELIS

Ir vyskupas atsižadėsi mūsų?

MASALSKIS

**Ne, ne. Aš neatsižadu. Aš trokštu,
Kad jūsų sielos būtų išganytos.**

ALEKNA

O mūsų prašymas?

MARGELIS

Karaliui duosi?

MASALSKIS

**(nenorėdamas matyti kišamo jam prašymo)
Parodyti reikėtų Tyzenhauzui...
Nepatariu. Namo patarčiau grįžt.**

RADVILA

**Laikyčiau melagiu, jei kas būt sakęs,
Kad vietoj vyskupu atrasim pūslę,**

MASALSKIS

**(laiko negarbinga girdėti Radvilos pastabą)
Kaip tėvas patariu: nedelsdami
Namo. Aš laiminu. Ramybės Kristuj...**

RADVILA

**Kaimynai, mes susitvarkysim patys.
Kai keršto ugnyje pradės liepsnoti
Bažnyčios, klebonijos, vienuolynai, —
Tuomet gal tu suprasi, kad ir mes,
Valstiečiai, žmonės esam, o ne blakės!
Kaimynai, eisim. Vyskupas su ponais.**

(Masalskis, per daug išdidus įsižeisti Radvilos žodžiais, švilpaudamas nusisuka. Valstiečiai susvyruoja eiti ar dar kalbėti. Tuo tarpu Tyzenhauzas, palikęs šokančias merginas, prieina prie Masalskio, į valstiečius nekreipdamas dėmesio, lyg tai būtų negyvi daiktai. Valstiečiai užsižiopso, stebėdami šokančias merginas)

12

TIE PATYS; TYZENHAUZAS IR BARNABAS, ATĖJĘS PASKUI TYZENHAUZĄ

TYZENHAUZAS

**Barnabas tavo, vyskupe, kaip silkė.
Poezijos jame nė už skatiką.
Norėjo meną man jisai išvėtyt.
Jis be jausmų. Jis nieko nesupranta.
Žiūrėk, koksai lengvumas, kas per šuoliai!
O elevacijos gražna! O formų**

**Ryškumas! Rodos, marmure iškalta...
Gryna Paryžiaus mokykla.
Milanas Pridėjo gracijos ir sparnuotumo...**

MASALSKIS

(smarkiai nepatenkintas)

**Gražu tai jau gražu, kas besakyti.
Bet, va, Skačkauskas buvo. Piktžodžiavo.
Tave kad keikė!.. Aš jį pavariau.
Bet ženklas — blogas: smurtauja bajorai.**

TYZENHAUZAS

**Smulkioji šlėkta — menkysta. Šiukšlynas.
Kad tik valstiečių man ji negadintų...**

MASALSKIS

(atsikeršydamas)

Suges valstiečiai ir be šlėktos.

TYZENHAUZAS

**Bet kas per grožis, vyskupe, žiūrėki!
Tu mano šlėktą truputį prigriebk —
Aš tau baletą dovanosiu visą...
Tik pažiūrėk, koks gražumėlis! Kojos —
Gryniausia klasika. Liemuo — lelijos...
Patinka tau? Merginos — tavo. Imk.**

MASALSKIS

(vis labiau įsižeisdamas)

**Aš tau patarčiau nepamiršt ir vyrų.
Pažvelk į šitą trejetą.
(Linktelėja į kaimiečių pusę)**

TYZENHAUZAS

Ir kas?

MASALSKIS

Įdomūs vyrai. Skundžias tavimi.

TYZENHAUZAS

O kas jie bus? Baudžiauninkai ne tavo?

MASALSKIS

**(valstiečiams, keršydamas Tyzenhauzui)
Vyručiai, žinote, kas šitas ponas?
Tai jūsų Tyzenhauzas. Viešpats jūsų.**

TYZENHAUZAS

O, vyskupe!

MASALSKIS
Nesibijokit, vyrai.
Teisybę galit drožt jam į akis.

MARGELIS
Tai Tyzenhauzas?

ALEKNA
(žegnojas)
Velnias?

MASALSKIS
(patenkinta šypsena)
Ne. Žmogus.

RADVILA
(grūmodamas Tyzenhauzui)
Kur mano dukterį padėjai? Ką?

TYZENHAUZAS
Mane pajuokti, vyskupe, bandai?

MASALSKIS
Su liaudimi valdovui pravartu
Betarpiškai pasipažint.

RADVILA
Sakyk,
Kur dukterį padėjai?

TYZENHAUZAS
Eik šalin.

RADVILA
Tu neištrūksi man, žalty. Sumalsiu!
Kur dėjai dukrą?

TYZENHAUZAS
Vyskupe!

BARNABAS
Atstok!
(Merginos nustoja šokusios, — seka vykstančią sceną)

RADVILA
Kur dėjai dukrą? Dalią Radvilaite?

TYZENHAUZAS
Dalios tu... tėvas?

RADVILA
Dukrą atiduok!

TYZENHAUZAS
(neramiai žvalgydamasis į vys-kupą ir į merginas)
Palauk, pašauksiu...

RADVILA
(pastodamas Tyzenhauzui kelią
Nė iš vietos neisi,
Kol dukrą atiduosi, blakės vaike!

TYZENHAUZAS
Tau penkiasdešimt rykščių bus mažoka.
(Atbėga Dalia, kabinasi tėvui ant kaklo. Alekna su Margelis kovai pasiruošę
lazdas, daboja kad niekas, ypač Tyzenhauzas nepasitrauktų)

13

TIE PATYS, DALIA

DALIA
Tėveli, atradai! Tėveli mielas!

RADVILA
Dukrele mano!

DALIA
Mylimas tėveli!

RADVILA
Dalele mano! Varguolėle mano!

DALIA
Tėveli, neapleisk manęs! Vaduok!
Vaduok iš čia! Iš budelių vaduok!

RADVILA
Nurimk, dukrele.

DALIA
Viena nebepaliksiu!
Verčiau į pragarą, į ugnį eisiu,
Tik čia nebūsiu! Išvaduok, tėveli!

RADVILA
Gana, dukrel, gana. Nusiramink.
Tu, vyskupe, paliudysi aukščiausiam,
Atsiimu dukrele, kur pagrobęs
Šėtonas buvo šitas ...

MASALSKIS

Laimink, dieve ...

RADVILA

**Dangus telaimins, vyskupe, tave,
Kad dukrą išvaduot padėjai. Eisim.**

DALIA

(plėsdama nuo savęs baletinio kostiumo gabalus, sviesdama juos Tyzenhauzui)

Imk savo skudurus, — kad jais paspringtum!

(Dalia apsikabina tėvą ir lipa su juo per barjerą.

Tuo tarpu orkestras ima groti smarkų sukilėlišką maršą. Visos šokėjos, plėsdamos nuo savęs — kas perukus, kas baletinius drabužius, — veržiasi bėgti paskui Radvilą su Dalia, viską sviesdamos Tyzenhauzui. Jį bando užstoti Barnabas, — jam daugiausia ir tenka). (Šokėjos ritasi per barjerą šaukdamos)

ŠOKĖJOS

— Ir mes drauge! — Neatsiliksim! — Bėgsim! —

— Daliute! — Su tavim! — Drauge! — Nam!

TYZENHAUZAS

Pasiuto mergos! Rudeninės ožkos ...

BARNABAS

(viena šokėja užmetė jam ant galvos sijoną)

Tfu! Nuodėmė kokia! Pikta dvasia!

(Orkestras groja. Visi jau už barjero, valstiečiai ir šokėjos.

Pats paskutinis lipa Alekna, — jį nutveria, sulaukydamas, Barnabas)

Bent vieną kipšą įkaitui turėsiu!

MASALSKIS

(kreiva šypsena Tyzenhauzui)

Už dovaną dėkoju, išdininke.

ANTRAS PAVEIKSLAS

Scenovaizdis:

Kaimas tarp Jonišchio ir Žagarės. Paugos sodyba prie gatvės. Prie triobos rūtų darželis, nuo kiemo aukštoka tvorele atitvertas. Šiltas, tylus vasaros šeštadienio vakaras, dienos darbai baigti.

Merginos ruošias šventadieniui, triūsia darželyje, – laisto, ra-vinėja...

Berniokai, vieni prie darželio tvoros merginas paerzina, kiti šiaip ką dirbinėja, vienas kitas grėblį dailina. Jurgelis patvory dalgį plaka.

Žmonės į kiemą ateina iš gatvės, išeina, vėl ateina, šnekas savo tarpe.

Senesnės moterys palangėj ant suoliuko bei akmenų sėdinėja. Iš individualinių personažų scenoje Pauga, Jurgelis, Ieva.

1

PAUGA, JURGELIS, IEVA, MINIA

MERGINOS

Žūsta rūtos, žūsta mėtos, – Oi-oi-oi,
Savaitėlę neravėtos,
O-jo-jo-jo-joi!

BERNIOKAI

Dalgele papustysiu,
Darželį išvalysiu, –
Oi, liu-li, liu-li, liu-li,
Darželį išvalysiu!

MERGINOS

Pas metelę ir pas rūtą,
Oi-oi-oi,
Savaitėlę nebebūta, –
O-jo-jo-jo-joi!

BERNIOKAI

Darželį pravėdinsiu,
Žirgelį pavaišinsiu, –
Oi, liu-li, liu-li, liu-li,
Žirgelį pavaišinsiu ...

MERGINOS

Žūsta rūtos, širdį gelia,
Oi-oi-oi,
Savaitėlę be bernelio,
O-jo-jo-jo-joi!

PAUGA

Ar jūs kartu dainuokit, ar nutilkit, –
Apsiklausyt negalima. Kaip turguj.

JURGELIS

Tai vis todėl, kad aš nedalyvauju.

IEVA

Tu bliaut, Jurgel, temoki, ne dainuot.

JURGELIS

O tu, Ievute, pradalgėlius šildyt.

IEVA

Tik prasidek su juo, – įkąs kaip ciuckis.

PAUGA

Kad jūs ir riejatės!

JURGELIS

**Kam ji pradėjo ...
(ateina Radvilienė)**

2

TIE PATYS, RADVILIENĖ

RADVILIENĖ

Te Jėzus bus pagarbintas...

PAUGA

Per amžius.

RADVILIENĖ

Talka ar kas pas jus? Tiek daug jaunimo.

PAUGA

Supaistysi. Šventvakaris, matai.

RADVILIENĖ

Ir aš viena namie nebeištveriau.

PAUGA

Taviškis nesugrįžo dar iš Vilniaus?

RADVILIENĖ

Belaukdama nurytojau rankas.

PAUGA

Žinios nesiunčia?

RADVILIENĖ

**Nėr, širdel, ničnieko.
Šį rytą buvo vėl iš dvaro.**

PAUGA

Kas?

RADVILIENĖ

Na, tie ... Gušča, Bžozauskas.

PAUGA

Vis taip pat?

RADVILIENĖ

Maniškio ieško. Kažką lyg nujaučia.

„Kur Radvila? Kur Radvila?“ – kad keikės!

PAUGA

Seniai turėjo grįžt. Kelionė Vilniun –

Daugiausia dvi savaitės. O jau trys

Suėjo. Grįžt turėtų.

RADVILIENĖ

Gal kas bloga?..

PAUGA

Kam bloga tuoj. O gal prieš gera?

RADVILIENĖ

Kad aš viena gyvent nebegaliu.

Nakčia Gušča vaidinasi. Kaip velnias ...

Atlėks. Kad ims tąsyti...

PAUGA

Nesikrimsk.

RADVILIENE

Vos nemiriau, kai išvežė Daliutę ...

PAUGA

Daliutę... jai blogiau.

RADVILIENĖ

Verkiu, verkiu ...

Jei nūn neteksiu vyro ... Nepakelsiu.

JURGELIS

Mergužėle, lelijėle,

Nebijok, nesvyruok, –

Prisiglaudus paunksmėlėj

Apkabink, pabučiuoki

IEVA

Beržužėli, dagilėli,

Nesvajok, nesapnuok, –

Apkabinęs akmenėlį

Pačiulbėk, padūduok!

JURGELIS

(beplakdamas dalgį patvory pagavo žaltį, — įmeta jis jį Ievai į rūtas).
Še, tau, Ievute, vainikėlis bus.

IEVA

Jurgel, kas tau dabar? Tetuš, jis žaltį
Kankina. Įmetė man į rūtas.

PAUGA

Išdykėli! Kiek kartų tau sakiau:
Neskriausk žalčių. Žaltys namų ramybę
Ir laimę sergsti. Duok geriau jam pieno.

JURGELIS

Tegu pažindys mergos, — mat, pritvinko.

PAUGA

Nepraustaburnis. Kur tasai žaltys?

IEVA

Čionai, tetuš, tarp rūtų.

PAUGA

A, — radau. (Nuneša žaltį už triobos)

3

TIE PATYS, BE PAUGOS

JURGELIS

Liežuvnikė, — tuoj skūstis! Et, Ievute...

IEVA

O kaip kitaip su tavimi? Kad toks
Esi dagilis.

JURGELIS

Ieva, gulk į pievą...

(Už scenos, „gatvės“ pusėje, pasigirsta kaimo muzika: smuikas, vamzdis ir būgnas)

IEVA

Ateina muzika! Jurgel, dairykis.

JURGELIS

Nešoksiu su tavim, — žalčiais kvėpuoji.

IEVA

(žiūrėdama pasistiebusi per tvorą)
Smuikuoja Šatas. Bartkus su vamzdžiu.
O kas prie būgno?

JURGELIS
Būgno? Nepažįstu...
Palauk, žinau: žydėlis Kudaba.
(Ateina muzika: Bartkus, Šatas ir Kudaba)

4

TIE PATYS, BARTKUS, ŠATAS, KUDABA.

ŠATAS
Statykit gorčių: muzikantai eina.

IEVA
Gal kibirą? Palauk, pasemsiu pieno Iš šulinio.

BARTKUS
Alaus, dešrų, riestainių...

JURGELIS
Kudabai lašinių brizelę — košer...

ŠATAS
Nekriok, arkly. Verčiau mergiotę rinkis.

BARTKUS
Alaus, dešrų, riestainių!

JURGELIS
Blusų kumpių,
Kudabai lašinių, o Šatui viksvų.

IEVA
Viksvas senatvės duonai pataupytum.

JURGELIS
Ievute, na — gerai laikyk sijoną!
(Muzikantai groja polkutę kra-tytinę. Jurgelis, pagriebęs Ievą, šokdamas nusuka į gilumą, — paskui juos nusisuka ir krykštaujantis kitas jaunimas. Pauga grįžta iš gilumos, — nustemba pamatęs Kudabą. Kudaba liaunas būgnavęs, — eina su Pauga į pryšakinį planą)

5

TIE PATYS, PAUGA

PAUGA
Na, kaip?
KUDABA Šis tas yra. Margelis grįžo.

PAUGA
Margelis? Vienas?

KUDABA

Taip. Per pietus šiandien.
Todėl su tais latreliais susidėjau
Ir atėjau būgnuot, pranešti tau.
Pas vyskupą Masalskį jie pateko.
Ten rado Tyzenhauzą.

PAUGA

Tyzenhauzą?

KUDABA

O Radvila ten rado savo Dalią.

PAUGA

Tikrai?

KUDABA

Tikrai. Šokėjų būryje.
Pamatęs dukrą Radvila įtūžo.
Išdirbo Tyzenhauzą ir pabėgo.
Kartu šokėjos kitos išbėgiojo.
Aleknai nepavyko. Jį vienuolis
Kažin koksai pagavęs. Vargšui klius ...

PAUGA

O Radvila?

KUDABA

Jis grįžta su dukra.

PAUGA

Abu?

KUDABA

Abu. Turėjo jau sugrįžt.
Ateidamas maniau, juos čia atrąsias.

PAUGA

Tu taip manai?

KUDABA

Dabar nebėr ko rinktis,
Ar veiksime, ar ne, — vienodas galas.

PAUGA

Jurgel.

JURGELIS

Klausau.

PAUGA

Prikašk kiečiau liežuvį.

JURGELIS

Ir kas?

PAUGA

Dalelė tavo grįžta.

JURGELIS

Ką?

Negali, dėde, būt!

PAUGA

Jei aš sakau —

Tiesa. Su Radvila abu. Pabėgo.

Būk akylus ir vieškelį dabok.

Gal savo laimei pirmas pamatysi.

JURGELIS

Dėkoju, dėde.

PAUGA Bernus prižiūrėk.

Kad dalgiai būt tvarkoj.

(Toliau Jurgelis nuolat žvalgo si prie vartų)

KUDABA

Šiaulių miesčionys Kaip vienas dėsis. Žydai, katalikai.

Margelis Jonišky kaip savo pirkioj.

Kaip žagariečiai?

PAUGA

Šiaip ir taip. Kaip seksis.

KUDABA

Patikimų turi?

PAUGA

Ganės.

KUDABA

O ginklus?

PAUGA

Blogiau. Naminis. Bet dvare, mačiau,

Yra gerokai... Gausim.

KUDABA

Ir Margelis Atsivežė. Galėsime duot ir tau.

(Už scenos, „gatvės“ pusėje, va žiuojančio skambalas ir tekinių bildesys)

PAUGA
Kas? Radvila?

KUDABA
Su skambalu?

PAUGA
Keistoka.
(Kudaba, pagavęs būgną, vėl muzikuoja krūvoj. Ateina Skačkauskas)

6

TIE PATYS, SKAČKAUSKAS

SKAČKAUSKAS
Sveikučiai, kaimynei. Ar nustebai?

PAUGA
Šiek tiek ...

SKAČKAUSKAS
Tiek metų esame kaimynai. Tariau, nors kartą reikia atlankyti.
Jaunimo kiek pas jus!

PAUGA
Šventvakaris.

SKAČKAUSKAS
Puikus jaunimas. Dar keli šimtai —
Ir mes pradėsime rodyti stebuklus.

PAUGA
Stebuklus?

SKAČKAUSKAS
Netiki? Greit įtikėsi.
Kai pasikels visa Žemaitija —
Karalberniams bus trumpas keberiokestis.

PAUGA
Karalberniams?

SKAČKAUSKAS
Staselio Poniatovskio
Tarnam ir Čartoryskių samdiniam.

PAUGA
Nesuprantu.

SKAČKAUSKAS
Apsimeti, kaimyne.

PAUGA
Tikrai.

SKAČKAUSKAS
Sakysi, nieko negirdėjai?

PAUGA
Ničnieko.

SKAČKAUSKAS
Nežinai, kad Baro miestan Bajorai buvo susirinkę?

PAUGA
Ne.

SKAČKAUSKAS
Kad nutarė visoje valstybėje kardą
Pakelt? Nuo sosto Poniatovskį verst?

PAUGA
Tai įdomu.
(Jaunimas ima atidžiai klausytis Paugos ir Skačkausko kalbų)

SKAČKAUSKAS
Ką, — įdomu! Sakytum:
Gražu, tauru, kilnu! Drąsu, garbinga!

PAUGA
Tai sveikinu.

SKAČKAUSKAS
Prižėlė Lietuvoj
Svetur samdytų duobkasių barzdų, —
Saviesiems vietos tėviškėję nebėr!

PAUGA
Kapuos pakaks.

SKAČKAUSKAS
Negeras tavo juokas.

PAUGA
Pramokau iš bajorų.

SKAČKAUSKAS
Ką šneki!
Dabar bajorų nebėra.
Visi Dabar mes lygūs.
Teisių nebeturi Bajorai. Laisvę atėmė jiems visą.

PAUGA

Ir jūs, bajorai, eisite lažų?

SKAČKAUSKAS

Kaip, kaip? Na, ne... Kol kas dar ne... Kas žino...

Jum bus blogiau: gyvi į žemę lįsit.

PAUGA

Sakei — visi mes lygūs?

SKAČKAUSKAS

Taip. Visi

Vieningai turim eit. Karalių verst.

Nuo atskalūnų gint bažnyčią šventą ...

PAUGA

Lažus?..

SKAČKAUSKAS

Visi vienodai turi dirbt.

Bajorai gint valstybę ir valdyti.

Prekyba, pramonė priklauso miestam.

Valstiečiai gi privalo maistą tiekti.

Visi darbuojas. Darbas padalytas ...

PAUGA

Klebonas!

SKAČKAUSKAS

Taip, — bažnyčia su mumis!

Kas eis kovon, bažnyčia laimins. Švies!

JURGELIS

(atokiau, erzinančiu bažnytiniu balsu)

„Dirbat, plušat, plūkiat dėl savęs ir dvaro,

„Ir naktį nemiegate, kai kelio pavaro.

„Bet nors prakaituosit, dangaus neregėsit,

„Jei su nekantrybe prieš ponus murmėsit..

PAUGA

Jurgel, vėl tu pradėsi? ..

SKAČKAUSKAS

O, prašau, —

Su liaudim susisiekti malonu.

JURGELIS

Kantičkoj, dėde, šitaip parašyta,

O iš kantičkų ir bažnyčioj gieda.

PAUGA

Kai kursi jaują, nepamiršk kantičkos.

JURGELIS

Per ilga jaujos laukti lig rudens...

(„Gatvėj“ pasigirsta važiuojančio skambalėlis. Jurgelis šoka žiūrėt)

SKAČKAUSKAS

Svečių gausėja.

PAUGA

Poniški skambučiai.

7

AUGA, SKAČKAUSKAS, GUŠČA, BŽOZAUSKAS

GUŠČA

(Nepažinęs šešėly sėdinčio Skačkausko, manydamas, kad tai valstietis)

Ar nežinai, kad reikia atsistot?

BŽOZAUSKAS

Taip, taip. Pasveikint reikia.

GUŠČA

Apkurtai?

(Timpelėja Skačkauskui už krūtinės)

SKAČKAUSKAS

(skelia Guščai į ausį)

Apuoke, kur graibais!

GUŠČA

Atsiprašau.

BŽOZAUSKAS

Tikrai, Gušča be saulės neprimato ...

Pauga, vis per tave. Kur tu?

PAUGA

Aš čia.

GUŠČA

Čia ponas kalba su tavim, Bžozauskas.

PAUGA

Girdėjau.

GUŠČA

(smarkiai piktas, glostydamas žandą)

**Užmiršai, kad tu turėjai
Atsiųst dvaran penkis sargybos vyrus?
Kodėl jie neatvyko?**

**BŽOZAUSKAS
Kur sargyba?**

**PAUGA
Išgaišo.**

**GUŠČA
Ponas Jagminas įsakė,
Kad duotum dvylika vežimų šienui
Iš girios vežt dvaran. Kur tie vežimai?**

**BŽOZAUSKAS
Taip. taip. Nesuvežtas kirmija šienas.**

**GUŠČA
Ant kelio žvyras nevežtas. Grioviai —
Nesukasti. Ir pūdymas — kaip pieva.
Manai, kad nematys?**

**PAUGA
Ne. Nemanau.**

**GUŠČA
Ar tu žinai, žalty, kad už metus
Nesumokėti mokesčiai?**

**PAUGA
Žinau.**

**GUŠČA
Kodėl nesurinkai?
Kodėl nemokat?**

**PAUGA
Ne tavo reikalas.**

**BŽOZAUSKAS
Kaip? Ką sakai?**

**GUŠČA
Nenorit mokesčių mokėt? Maištaujat?**

**BŽOZAUSKAS
Maniau ai jus užstot. Prašyt norėjau,
Kad ponas Jagminas jum dovanotų
Bent dalį mokesčių. O jūs tuoj maištą!**

Aš negaliu. Rankas aš nusiplaunu.

GUŠČA

**Kur Alekna? Kur Radvila? Margelis?
Kodėl nepranešei?**

BŽOZAUSKAS

Pabėgo? Mirė?

GUŠČA

Kur jie yra?

PAUGA

Susiieškok, kad reikia.

GUŠČA

**Na, žmoniškos kalbos tu nesuprasi.
Už pridarytą dvarui žalą ponas
Įsakė tau pranešti...**

SKAČKAUSKAS

Ponas? Koks?

BŽOZAUSKAS

**Mūsiškis. Jagminas. Dvarų karaliaus
Vyriausias gubernatorius.**

SKAČKAUSKAS

Cha – cha!

BŽOZAUSKAS

Atstoja Tyzenhauzą ...

SKAČKAUSKAS

Cha – cha – cha!

GUŠČA

**Už pridarytus nuostolius paims
Iš jūsų dvaras pusę žemės.
Pusę Kol kas dar jums paliks. Pasitaisysit –
Galėsit palikta toliau naudotis.
Jei neklausysit, dvaras pasiims
Ir likusią.**

BŽOZAUSKAS

Taip, taip.

SKAČKAUSKAS

Cha-cha-cha-cha!

PAUGA
Tegu pabando.

BŽOZAUSKAS
Nesiklaus tavęs.

GUŠČA
O tu, Pauga, važiuosi su mumis
Į dvarą. Ponas Jagminas įsakė.
Ataskaitą iš vaito pareigų ...

BŽOZAUSKAS
Taip, taip. Ataskaitą ...

SKAČKAUSKAS
Pauga, važiuosi?

PAUGA
Dar tiek nesukvailėjau.

BŽOZAUSKAS
Ką sakai?

SKAČKAUSKAS
Važiuosi?

PAUGA
Ne.

GUŠČA
Galėsi pėsčias eiti. (išeina)

8

TIE PATYS, BE GUŠČOS

SKAČKAUSKAS
Bžozauskai, tau ne gėda važinėti
Su niekšu, su Gušča?

BŽOZAUSKAS
Jis raštvedys.
Aš jam ne ponas. Aš tvarkau tik ūkį.
Įsakė Jagminas atvesti Paugą ...

SKAČKAUSKAS
(Paugai)
Kaimyne, bėk. Tas musmirė, Gušča,
Apinasrio nuėjo atsinešt.
Užmaus jį tau ant snukio. Ves dvaran
Tave kaip ožį į avių ganyklą.

PAUGA
(atsisėda, labai ramiai)
Tegu pabando.

BŽOZAUSKAS
Negerai, vyručiai.
(ateina Gušča)

9

TIE PATYS, GUŠČA

SKAČKAUSKAS
Matai, sakiau, apinasrį atnešt!

GUŠČA
Pauga, ramiai!

SKAČKAUSKAS
Pririšt rengies? Cha-cha-cha!

GUŠČA
Kas per juokai? Aš pareigas einu.
Tu tvirkini valstiečius.
Privalėsiu Pranešti ponui Jagminui...

SKAČKAUSKAS
Gimei
Tu sliekas ir nusprogsi po padu.

GUŠČA
(Skačkausko įsiutintas, skersakiuoja ir „tulži lieja“ ant Paugos galvos)
Girdėjai: stot! Ar apkurtai? Aš tau...
(rėžia Paugai rimbu)

PAUGA
Piemuo! Tu išdrįsai pakelti ranką!
Mane prie ratų rišti ketini?
(Paėmęs už apikaklės, Guščą sulenkia ir tvoja apinasriu. Iš-pėręs, Guščą paima Pauga į glėbį, išneša ir išmeta už vartų, paskui išmesdamas ir apinasrį).

BŽOZAUSKAS
Žmogau, ką tu darai! Oi, negerai...

SKAČKAUSKAS
Jam taip ir reikia, rupūžei. Gerai.

PAUGA
(Bžozauskui)
Gal ponas būsi malonus tą mėšlą
Į dvarą pasiimt. Jis man netinka.

GUŠČA

(įkišęs galvą pro vartus)

Atkeršysiu, gyvate! Paminėsi, Galvijau!

BŽOZAUSKAS Negerai, oi, negerai.

(Gušča dingsta už vartų; Bžo-zauskas išeina neatsisveikinęs. „Gatvėje“ netrukus pasigirsta nuvažiuojančio vežimo skambutis. Iš kitos pusės ateina Kudaba)

10

PAUGA, SKAČKAUSKAS, KUDABA

SKAČKAUSKAS

Po šito įvykio atgal tau kelio
Nebėr. Užplaks tave. Padegs. Išgėdys.
Nuversime Staselį Poniatovskį, —
Matysi, kaip velniam pirties kūrent
Eis Tyzenhauzas, Jagminas, Gušča ...

PAUGA

Dalykas rimtas.

KUDABA

Pats likimas lemia.

SKAČKAUSKAS

Antradienį susirenka bajorai
Žagarės rinkoj. Vadovausiu aš.
O tu tenai valstiečius pristatysi.
Visi kartu žygiuosim į Šiaulius.
Ten susijungsim su kitom jėgom —
Ir Tyzenhauzas pelenus teuostys!
Sutinkat, vyrai?

PAUGA

Mes?

KUDABA

Ir miestelėnai
Neatsiliks. Už juos aš atsakau.

SKAČKAUSKAS

Puiku! Paspausim ranką. Mūsų žodis
Tebūnie šventas. Daug dar apvažiuot
Turiu. Iki antradienio, kaimynai...
(Išeina, — greit nuskamba skambalėlis)

11

PAUGA, KUDABA

KUDABA
Tokelės tokios...

PAUGA
Nerimtai nusuokia
Skačkauskas.

KUDABA
Bet talkininkai pravers.

PAUGA
Iki antradienio Gušča nelauks.
Rytoj palaižų gauja susitelks
Ir kaimą ištaršys. Mane suims.
Bajorai nevaduos.

KUDABA
Aš suprantu,
Talkininkai menki. Bet jie pravers.
Te mus verčiau, ne priešą, remia.

PAUGA
Bajorais netikiu. Nepakeliui.

KUDABA
Jų pusėj ginklas, pinigai, valdžia.
Kai sukilimas prasidės visoj
Valstybėje — ir mes daugiau nusversim.

PAUGA
Aš laukti negaliu. Veikt tuoj turiu.

KUDABA
Nė Radvilos sugrįžtant?

PAUGA
Kas jį žino...

(Už scenos, priešingoje nuo „gatvės“ pusėje, linksmas jau-nimo krykštavimas. Tų pačių kaimo muzikantų linksmas mar-šas. Pauga su Kudaba įtempia klausą. Su muzika ir triukšmu įsiverčia ta pati jaunimo minia — jos tarpe Ieva ir Jurgelis Vidury — Radvilienė, Dalia Radvila, — scenoje visuotinas džiūgavimas)

12

**TIE PATYS, IEVA, JURGELIS, RADVILA, DALIA, RADVILIENĖ, BARTKUS,
ŠATAS, MINIA**

IEVA
Tėvel, Dalia sugrįžo!

JURGELIS

Grižo, dėde!

DALIA

**Tave, kaimyne, pirmą atlankau, —
Pirmoji padėka.**

PAUGA

**Tu man, Dalia,
Kaip nuosava duktė.
(Dalia bučiuoja Paugą)**

RADVILA

**Na, na, — dukters
Man nenusavink, — tu ne Tyzenhauzas.**

PAUGA

**Kad aš nebežinau, kurį besveikint.
Jei moterų nebūtų, bliaut pradėčiau
Iš džiaugsmo. Broli, duok šen tavo ūsą...**

RADVILA

**(apkabindamas Paugą)
Kad tu žinotum, kaip keliavom mudu!
Kaip Vilniuje pradėjome miškais, —
Miškais ir klaidžiojom, kol atsibastėm
Iki pakluonės tavo...**

PAUGA

Klok ant delno.

RADVILA

**Su vyskupu Masalskiu tuščios kalbos.
Tik Tyzenhauzą radome pas jį
Ir Dalią. Daug mergaičių, kaip Dalia...**

RADVILIENĖ

Aiškiau sakyk.

JURGELIS

**Dalele, dar gražesnė
Pasidarei!**

IEVA

Neužmiršai tu mūsų?

RADVILA

Masalskis — boba. Pataikūnas. Šlamštas.

PAUGA

Kaip prašymas?

JURGELIS
Kokia graži Dalelė!

RADVILA
Pavėjuj vėją veja.

PAUGA
Jurgi, Ieva, —
Kad jūs ir žiopsote! Kamaroj rasiť
Kampe po girnom ąžuolinį indą.
Dar iš senų laikų. Senolių mano
Midučio — mylimiem lauktiem sveteliam...

JURGELIS
Dalele, tau midaus!

IEVA
Tikrai graži!
(abu išbėga — į triobą)

13

TIE PATYS, BE IEVOS IR JURGELIO

PAUGA
Ka, Radvilien, laiminga?

RADVILIENĖ
Negraudink!

DALIA
Motul, manęs namie neklausė dvaras?

RADVILIENĖ
Tavęs tai ne, bet tėvo — dar ir kaip!
Kas antrą dieną daužėsi Gušča.
Ketino užkapot. Lyg aš kalta!

DALIA
(glausdama motiną)
Motutė mano, vargšė motinė!ė!
Dabar apsaugosiu tave. Priglobsiu...

PAUGA
Tau pačiai saugotis labiau pravers.

DALIA
Kas bus — tebus. Bet šiandien su savais
Esu. Tiek metų praverkiau viena,
Kaip užmiršta palaukėje eglė.
Kaip girios akmenėlis apleista.

**Pavirto žodžiai piktdagiais širdy.
Ne ašaros — vidurnakčio nuodai
Man iš akių riedėjo. Kvėpavau
Pagiežos dūmais, keršto ugnimi...
Dabar aš su savais. Aš prie motulės
Mieliausios mano, vargšės sengalvėlės —
Esu visam pasauly laimingiausia!
Aš noriu juoktis. Noriu aš dainuot, —
Visus, visus jus išbučiuoti noriu!
(Jurgelis atneša ažuolinę stati-nėlę, Ieva — molinius puo-dukus)**

14

TIE PATYS, JURGELIS, IEVA

JURGELIS
(nugirdęs paskutinius Dalios žodžius)
Manęs, Dalele, nepamiršk, — manęs!

DALIA
Tave, Jurguti, mylimas, pirmiausia...
(bučiuoja)

IEVA
(nuliūdusi)
Jurgel, tu midų pilstyti padėtum...

PAUGA
Su juo prasta kalba. Ievute, eikš...

JURGELIS
Aš jau galiu. Dalelės gražumėlis!
(šoka pilstyti su Ieva midų, muzika groja)

DALIA
(pasistojusi kiek aukščiau)
Midus — saldus midutis! Šimtą metų
Kamaroje po girnom išdulėjęs,
Mum protėvių atodūsius išlaikęs...
Saldus miduti! Iš gležnų žiedelių,
Iš spindulėlių išsunkė tave
Senoliai mūsų, būdami laisvi, —
Ir mum tavy paliko laisvės kvapą...
Užgriuvus ponija tave nukimšo
Į tamsų pogrindį, mus — į nelaisvę.
Dabar žeriu tave, saldus miduti,
Širdim laisva — į plačią erdvią laisvę!
Kaip tu iš pogrindžio išsiūbavai,
Taip mes iš vergijos išsivaduosimi
(plačiu mostu išlieja midų ant susirinkusių galvų, — savo taure)

MINIA
(Daliai vadovaujant, muzikai palydint)

Mūsų protėvių midus,
Kaip saulėtekis skaistus,
Te ugnim pripildo mus!
Ir ties praraja tamsia

Te mum protėvių dvasia
Švies ir šauks viltim drąsia!
Te sugaus ties Lietuva
Širdį laime supdama
Laisvės svaigstanti daina!

Amžiai bėga tekini.
Mes per amžius žengdami
Buvom – būsime laisvi!

(Besibaigiant choralui, ateina Gušča, Tyzenhauzo dvaro kareivių lydimas, rankoje laikydamas pistoletą. Gušča, matyti, bus sugalvojęs baisų kerštą. Jo rūstybę kiek atvėsina nustebimas keistu jam reginiu. Dalia įsipainioja minioje, jos nematyti)

15

TIE PATYS, GUŠČA, KAREIVIAI

GUŠČA
Koks čia susibūrimas dykaduonių!

RADVILA
Gušča, nebliauk, – užkimšiu kakarynę.

GUŠČA
Ką aš matau? Sugrįžo Radvilėlis!
Maniau, pas Abraomą gal jau tu...

JURGELIS
Dabokis, kad patsai pas Abraomą
Pirmiau nesusiriestum!

GUŠČA
Gerą žinią
Įsakė ponas Jagminas paskelbti.
Šiandieną jo vardadienis. Jis nori,
Kad jum taip pat šiandieną būtų linksma.
Todėl šiandieną Paugos jis nebaus...
Aš savo sąskaitą taip pat nubraukiu, –
Abu pasikarščiavome – ir kvit...

RADVILA
Vėl naują klastą sumanei, gyvate!

GUŠČA

Likimą tavo ponas, Radvilėl,
Nuspręs vėliau. O Paugai sekas, žalčiui, —
Nebaudžia ponas, nors labai praverstų...

RADVILA

Kvailai pradėjai loti.

GUŠČA

Ponas prašo,
Kad jūsų muzika į dvarą eitų...

JURGELIS

Kam šiuos tranus atsivedei?
Negali Jie uodegom šunų pagroti ponui?

GUŠČA

Atsivedžiau... pagarbą tau pareikšti...
Pagarbą, kaip gi, šitokiam pempioalui!

JURGELIS

Spiaudolaiža!

GUŠČA

Be muzikos garsų
Nuliūdeš ponas Jagminas. Jis vienas
Kaip našlaitėlis. Nėr visam dvare
Pritinkančios šiai šventei šeimininkės.
Tad ponas Jagminas maloniai prašė
Atvest į dvarą Ievą, vaito dukrą,
Kad šeimininkė ji šiandakt pabūtų...

PAUGA

Tai šitoks tavo kerštas? Pažiūrėsim.

IEVA

Aš neisiu, tėve! Nors užplak, — aš neisiu!

PAUGA

Dukrele, nebijok, — aš neapleisiu.

GUŠČA

Jaunamartei, dvarelis šeimininkei,
Pagrokit maršą.

IEVA

Atsitrauk, šetone!

GUŠČA

(sargybos kareiviam)

**Paimkite jaunamartę, vyručiai,
Už jos baltų rankelių. Palydėkit...
(Sargybiniai, paruošę ginklus, artinasi prie Ievos. Tuo tarpu priekin prasiveržia
Dalia. Gušča ir sargybiniai stabteli)**

DALIA
Palaukit truputį. Mane pažįsti?

GUŠČA
(žiopso iš nustebimo)
Pažint – tai ne, bet, rodosi, matyta.

DALIA
Aš – Radvilaitė. Pamišai? Dalia.

GUŠČA
Dalia?

DALIA
Taip. Ta pati, kurią kadaise
Tu išvežei nakčia į pono dvarą.
Pas poną Tyzenhauzą šokt išmokau.
Dabar turiu atostogų. Galėčiau
Pas Jagminą Ievutę pavaduoti...

RADVILIENĖ
Dalei!

JURGELIS
Dalele!

GUŠČA
Įsakyta Ievą...

DALIA
(kalba niekam neduodama prasižiot)
Palinksmint poną aš geriau mokėsiu.
Pašoksiu. Neblogai, žinotum, šoku.
Pats Tyzenhauzas gyрэ. Vyskupai Žiūrėjo šokio, seiles rydami.
Nesibijok, tavęs aš neapvilsiu.
Jei netiki, parodysiu, ką moku.
**Ei, muzika! – Ei, kur jūs? Ar užmigot? Drąsiau, smagiau, – sakau, – ir būkit
vyrai, – Pasiutusį jaunamartės maršiuką!**

**(Muzika prapliumpa smarkiu maršu. Visi apglušinti įvykiais, ypač keistuoju
Dalios elgesiu. Sargybiniai užsižiopso. Gušča pamiršta pavojų. Dalia ima šokti.**

**Dalia, padariusi keletą turų, besisukdama, smogia lyg netyčia Guščai į
smakrą, – šis krenta atbulas žemėn. Virsda-damas Gušča išmeta pistolietą,
kuris kažkur susitrenkdamas išsišauna.**

Dalia, tarytum norėdama Guš-čą pakelti, skuba prie jo.

Sargybiniai, įvykių nustelbti, lenkias prie Guščos jo gelbėti. Minia smarkiai

susigrūda. Muzika plėšia pasiutusio tempo maršą.

Minia sargybinius bežiūrint nuginkluoja)

BALSAI MINIOJE

— Gušča sudužo! — Pasiutai, Dalele! —

— Tai mergina! Kad ją kur samanojai!

— Nuspausit Guščą! — Buvo ir nebėr!—

— Valio, Dalele! — Nosies nenutrinkit! —

(Minia nuo Guščos kiek prasiskiria. Bernai vadžioja kumščiais aplink nuginkluotų sargybinių nosis. Muzika nutyla. Jurgelis tempia už pažastų Guščą. Iyng jį sodindamas)

JURGELIS

Vaje! Manding, jis kvapo nebeduoda.

Sugurinau jam šonkaulius, Dalele!

PAUGA

Netauzyk niekų. Lesėte visi —

Ir nukniaukėt. Dalelė nekalta.

JURGELIS

Kas veikt su juo? Į žemę kast ar kas?

DALIA

Į žemę? Kam sava žemelė sunkinT

Atliekama našta? Nereikalingas

Jis mum daugiau. Pasiųsim jį klebonui, —

Terūpinas numirėlio vėle.

Ir kūną te bažnyčiai pasilaiko...

Sargyba, imkit viršininką savo.

Klebonui neškite.

(Ieva pribėgusi apkloja Guščą balta marška)

Gyviau? Ko delsiat?

(Sargybiniai suvynioja Guščą į maršką ir išsineša)

16

TIE PATYS, BE GUŠČOS IR SARGYBINIŲ

RADVILIENĖ

Dalele, ką tu padarei! Pražūsime...

RADVILA

Didžiuojuos tavimi, dukra!

JURGELIS

Dalelė!

PAUGA

(Kudabai)

Tu sutinki pradėti nebedelsiant?

KUDABA

Dabar jau taip. Dalia išardė planą...

DALIA

**Klausykit, seserys ir broliai, — ponas
Mus pakvietė su muzika į dvarą.
Panoro šokti. Eisim, pašokinsim,
Kaip jie šokino dūkdami mane, —
Aš jiems parodysiu, kaip reikia šokti!**

RADVILIENĖ

Dalei, Dalele!

RADVILA

Mano tu duktė!

DALIA

Jaunime, — eisit su manim į dvarą?

MINIOS BALSAI

**— Visi, Dalei, visi! — Mes su tavim! —
— Atkeršyt už tave! — Visi! — Drauge!**

DALIA

**Su muzika mus kvietė! Ugnimi
Žaibuokit dalgiai! Vėtron gausk daina!**

MINIA

**(Daliai vadovaujant, apsiginklavusi dalgiais ir atimtais iš sargybinių ginklais,
rikiuojas ir dainuodama žygiuoja į vartus, — į netolimą dvarą)**

**Sužaubuos rasoje dalgelė
Virpančia ugnim, —
Išvaliosim laisvės kelią
Degančiom širdim!**

**Ne dalgelėm sužaubuosim —
Sakalų sparnais,
Žemę liūdinčią paguosim
Smūgiais kaip varpais!**

**Kryžiaus kančią be rytojaus
Kentėm alpdami, —
Mūsų tėviškę apžiojo
Ponai svetimi!**

**Prigriozdojo mum žemele
Ponų ir dvarų,
Mum palikę skurdžią dalią
Merdinčių vergų!**

**Apsivers grabai iš baimės,
Mūrai subyrės,
Kad kovoj už laisvės laimę
Smogsim iš peties!**

**Mes kaip vėtra pasikėlę
Širdimi laisva
Eisim guosim tėviškėlę
Ašmenų daina!**

ANTRAS VEIKSMAS

**DU PAVEIKSLAI
UGNIMI PRITVINKO ŠIRDYS**

PIRMAS PAVEIKSLAS

Scenovaizdis:

Žagarė. Šventorius prie bažnyčios. Bažnyčios kampas su durimis ir langais. Kiek toliau nuo bažnyčios — varpinė.

Aplink šventorių mūrinė tvora, kurioje išmūryti ir „stacijų“ pastatėliai.

„Stacijų“ pastatėliuose — lyg altorėliai su šventųjų paveikslais, atitverti nuo lauko statini-niais varteliais.

Platesnieji šventoriaus vartai — į rinką ir miestelį, siauresnieji — į kleboniją, kuri, medžiais apaugusi, matyti už šventoriaus tvoros.

Ankstus vasaros rytas. Uždangai pakilus, bažnyčioje riksmas ir triukšmas.

1

GĖRIKAS, BŽOZAUSKAS

GĖRIKAS

(išbėga iš bažnyčios, nori duris rakinti, bet pro jas dar šaukia į vidų)

Dėl dievo meilės, jūs tyliau tenai!

Užkimškite gomurį gerkliūgui tam, —

Kaip veršis bliana. Mus visus išduos!

Va, taip. O visa kita — sutvarkysiu.

Žinau! Gali pasitikėt manim!

Sėdėkit ir tylėkit. Išvaduosis...

(užrakina duris, nori eiti)

BŽOZAUSKAS

(prasivėręs bažnyčios langą, iškiša galvą)

Klebone, mes nevalgę visą parą.

Nuleisime pro langą virvę...

GĖRIKAS

Liaukis.

Nelaimė šitokia, o tu juokauji!

BŽOZAUSKAS

Geri juokai, jei alkanas kaip vilkas.

Rimtai, klebone...

GĖRIKAS

Slėpkis, pamatys dar.

Tik gyvas lik, pavalgyti suspėsi!

BŽOZAUSKAS

Vaje! Atsiveja šunų ruja.

Iškišę liežuvius per miestą šeria.

Klebone, mielas, mūsų neužmiršk!

(įtraukia galvą į bažnyčią, už-daro langą. Gėrikas bėga klebonijos link, — sustoja pozoje, tarytum jis tik dabar ramiau-sia eiti šventorium iš klebonijos.)

Už scenos, rinkos pusėje, triukšmas, — netrukus į šventorių įsiverčia Jurgelis, Šatas ir dar keli ginkluoti valstiečiai)

GĖRIKAS, JURGELIS, ŠATAS, VALSTIEČIAI**JURGELIS****Tikrai bažnyčioj pasislėpę bus!****(puola prie bažnyčios durų) Ne! Užrakintos. Kur galėjo dingti?****GĖRIKAS****Bedieviai jūs! Šventoriuj su kepurėm, —****Net prieš švenčiausią jūs neatsiklaupsit!****Ginkluoti dar po šventą vietą siausit!****ŠATAS****Atsiprašau, klebone. Mum pabėgo Vadai bajorų.****JURGELIS****Buvome tikri,****Kad jie bandys bažnyčioj pasislėpti.****GĖRIKAS****Apkvaišote, kaip avinai prieš galą.****Man vieno jau gana. Nusmaugėt Guščą,****Nelaidotas bažnyčioj baigia šusti,****Kvėpuot nebėr kuo per mišias šventas...****ŠATAS****Palaidot Guščą jau seniai galėjai, —****Kuriem velniam bažnyčią smardini?****GĖRIKAS****Ne tavo vištos galvai tai suprasti.****JURGELIS****Mum Jagminas ištrūko ir Bžozauskas.****Kaip šuliny mieste prasmego. Vijom...****Ar nematei, klebone, jų prabėgant?****GĖRIKAS****Ir juos pasmaugt norėtumėt kaip Guščą?****Gražu, gražu! Geri jūs katalikai!****Kol ne vėlu, patarčiau pult ant kelių,****Kakta į žemą belst, maldaut dangaus,****Kad galvą sukvailėjusią apšviestų.****ŠATAS****Gal palūkėt galėtum su pamokslais?****GĖRIKAS****Lauk nuo šventoriaus, pragaro tarnai!****Perdaug tauri vieta, kad jūsų kojos**

Pašventintą trepsentų žvirgždą. Lauk!

ŠATAS

Gal varpinėn sulindo?

JURGELIS

Pažiūrėsim.

(Jurgelis su Šatu nuskuba varpinę)

3

TIE PATYS, BE JURGELIO IR ŠATO

GĖRIKAS

Nepašykštėjo viešpats mum kvailių...

(iš „rinkos“ ateina Margelis, Bartkus ir dar keletas ginkluotų valstiečių)

4

TIE PATYS, MARGELIS, BARTKUS, VALSTIEČIAI

GĖRIKAS

Ir tu, Margei, su piemenim iš vieno!

Toks rimtas ūkininkas, net protingas,

Lig šiol buvai...

MARGELIS

Abu, klebone, buvom.

GĖRIKAS

Kaip tau, senam, pramušgalviaut ne gėda

Su pusberniais? Apsigalvok, Margeli...

MARGELIS

Ar nematei pabėgusių bajorų?

GĖRIKAS

Nužudėt Guščą. Niekinat bažnyčią.

Pradėjot nusikaltimais ir norit

Kad viešpats laimintų...

BARTKUS

Mes nė neprašom.

GĖRIKAS

Geriau jūs eitumėt namo. Patarčiau.

Jūs žinot... aš jus nemačiau... O Guščą

Tuojau nugrūsiu į kapus — ir baigta.

Nelos nė lapė... Jūsų neįduosiu...

MARGELIS

O kartais pats nepaslėpei bajorų?

GĖRIKAS

Aš gera jum linkiu. Pagelbėt noriu.

MARGELIS

Neburbuliuk tuščiai. Sakyk, ko klausiu.

GĖRIKAS

Iš dievo duota kiekviena valdžia.

Ir kas prieš valdžią eina — tas prieš dievą.

BARTKUS

Tėveli dvasiškas, taip negražiai

Kalbi mum apie dievą. Jis sutvarkė,

Kad ponai grobtų mūsų merginas?

(grįžta iš varpinės Jurgelis su Šatu)

5

TIE PATYS, JURGELIS, ŠATAS

GĖRIKAS

Žinau, bernel, iš kur gudrybė tavo.

Dalia vis tai padarė. Radviliūkštė...

Nebuvo jos — jum nešvilpė galvoj.

Ramybė ir tvarka... Ji atsirado —

Per vieną naktį pragaras prakiuro.

Pasaulio perėjūne. Ji ne mūsų

Žmogus. Ištvirkėlė. Bedievė. Maras...

JURGELIS

Tai jau per daug. Šlykščiau už seną bobą.

Dar pabandyk įžeisti Dalią — drėbsiu,

Kad tu davatkų nebesuskaičiuotum.

GĖRIKAS

Tu? Šitaip kunigui?

JURGELIS

Palaižai ponų.

MARGELIS

Jurgel, dėl visko tu šventoriuj liksi,

Sargyboje. Abudu su Šatu.

O mes su Bartkum krėsim kleboniją, —

Klebonas priglaudė bajorų lizdą.

GĖRIKAS

Mane jūs krėsit?

MARGELIS

Pabandyt reikės.

GĒRIKAS

Nudžius ranka, prieš kunigą pakilus.

MARGELIS

Ką padarysi, verstis reiks be rankos.

Ir juo labiau, kad mum klebonija

Nedelsiant reikalinga pasidarė.

GĒRIKAS

Ką? Ką sakai?

MARGELIS

Buveinės valdžiai reikia. Sukilėliam.

Negi valdžia eis smuklėn.

GĒRIKAS

Margei, galvelė tavo kaip kopūstas.

MARGELIS

Neniekink kopūstėlių, — prisireiks...

Eime. Aš patalpas turiu paruošt.

GĒRIKAS

O! Nesulauktum!

MARGELIS

Laiko nėra.

GĒRIKAS

Nedrįsk!

MARGELIS

Jei tau smaugiau, varu kad nuvaryčiau,

Galiu. Paimkit, vyrai...

GĒRIKAS

Jūs... pagonai!

(greit nueina klebonijos link. Jį paseka Margelis, Bartkus ir keli kiti ginkluoti valstiečiai. Jiem nueinant, iš miesto pusės atslenka Skudutis)

6

JURGELIS, ŠATAS, SKUDUTIS, VALSTIEČIAI

JURGELIS

Skuduti, kur slenki?

SKUDUTIS

Paskambint reikia.

JURGELIS

Kad man į varpinę nekeltum kojos.

SKUDUTIS

Jau metas būtų poteriam... paskambint...

ŠATAS

Aš tau paskambinsiu. Keliauk pas pačią.

SKUDUTIS

Už Guščą. Už velionį... pasimelst...

JURGELIS

Sakiau, negalima. Sukelsi triukšmą.

SKUDUTIS

Numirėlis Gušča gal pragare Neatgailėtas kenčia...

ŠATAS

Pakentės.

SKUDUTIS

**Neskambintai vélelei liūdna skristi.
Ir man liūdnoka. Kažko, rodos, trūksta.
Neskambinus dienele – ne diena.
Sergu neskambinęs... Broleli, leisk!**

JURGELIS

**Gerai. Paimk štai vėzdą. Stok prie vartų, –
Kareivis būsi. Niekam eit neleisk...**

SKUDUTIS

Bijau... Saliute pamatys... Kur dėsiuos?

ŠATAS

(bruka Skudučiui į rankas rastą šventoriuje basliagalį ir, lengvai pajuokaudamas, moko jį kareiviškai stovėt)

**Va, šitaip. Vėzdą ant peties. Krūtinė –
Pirmyn. Galva aukštyn. Suraukt akis,
Kad būtum į erelį panašus...**

(atškuba Skudutienė, – atsiraičiusi rankoves, su kočėlu rankoje)

7

TIE PATYS, SKUDUTIENĖ

SKUDUTIENĖ

**Skuduti, Dzidoriau, vėl tinginiausi?
Ar aš turėsiu ropes raut, manai?
Nerautos ropės. Pusryčių nėra.
Vaikai be priežiūros iš lopšio ritas
Ir žviegia kaip paršeliai...**

SKUDUTIS
Aš nekaltas...

SKUDUTIENĖ
Sakysi, aš kalta? Vaikai ne tavo?

SKUDUTIS
Pasupsiu vaikelius... paskambinsiu...

SKUDUTIENĖ
Ir kiaulėm pamazgų nunešti reikia.

SKUDUTIS
Saliut, kad čia mane stovėt pastatė...

SKUDUTIENĖ
Va, tau dabar...

SKUDUTIS
Kaimynai šie... sargybon...

SKUDUTIENĖ
Kaip jūs išdrįsot skriausti mano vyrą?
Ar jis jum kuolas koks statyt prie vartų?
Ar virbalas? Aš jum, šašai, neleisiu
Taip juoktis žmogumi! Nuskelsiu snapą...
(skėryčiojas ir makaluoja ko-čėlu)

ŠATAS
Žegnokis, rudbobe!

JURGELIS
Prasmegtum plynioj!

SKUDUTIENĖ
Aš jum parodysiu, jūs paperai!
Kaip gaila, kad dievulis sielą davė
Pasturlakom, va, šitokiem! Verčiau
Jus būtų skystu vėdaru sutvėręs,
Bent būčiau pūdymą jumis patrėšus...
(Skudutis persižegnoja ir dairos, kaip jam pabėgti)
Dabar iš jūsų tiek naudos, kaip šnypšt...
Skuduti, Dzidoriau, kur tu dingai?
(Pamačiusi, kaip Skudutis per-siverčia per šventoriaus tvorą)
Skudut, palauk, numausiu kelneles...
(nusiveja per tvorą Skudutį)

Papainiojo jam kipšas tokią pačią.

ŠATAS

**(pasistiebęs prie tvoros, per kurią nusivertė Skudutis su Skudutiene)
Vargšelis, karšia! Liepon lipk, Skuduti!
(ateina Dalia, pusiau kariškai apsirengusi)**

9

TIE PATYS, DALIA

DALIA

Nesugriebėt bajorų?

JURGELIS

Tu, Dalele...

DALIA

O judu stovit ir neveikiat nieko?

JURGELIS

Margelis mus sargyboje paliko...

DALIA

**Iš Jonišio Pauga atvyks netrukus, —
Ir nieko dar neparuošta pas mus!**

JURGELIS

Dalele... tu ir vėl kaip sapnas dingsi?

DALIA

Kur vėtroje pastogę rasi ramią? ..

JURGELIS

Tikrai, kaip vėtroj... Mum nė pasibūt Netenka.

DALIA

Mum dar daug iškęst reikės.

JURGELIS

**Kas vakarą svajojau, rytmetėlj,
Kaip savo ilgesį tau pasakysiu...
Tu sugrįžai — ir visa pamiršau,
Tik neramumas toks krūtinę graužia...**

DALIA

**Kad būtum išgyvenęs tu, kiek aš, —
Ne taip kalbėtum, mielas.**

JURGELIS

Pasakyk...

DALIA

Sakyti daug, klausyt – nėr ko.

JURGELIS

Netarsi?

DALIA

Aš atpratau nuo žmoniškos kalbos.

JURGELIS

(lyg guosdamas Dalią, lyg pats paguodos prašydamas)
Žmonėm, tur būt, kitur geriau gyvenas?

DALIA

Žmonėm? Kur jie yra? Ar aš žinau...

JURGELIS

Dalele, tu?..

DALIA

Draskiausi kaip katė.
Į skarmalus suplėšyčiau visus
Baudžiauninkų valdovus. Savo rankom
Akis išdrėksčiau. Smegenis iškoščiau...
Bet kas jaunystę mano sugražinsi

JURGELIS

Ne tai norėjau... Pasakyk, mane...

DALIA

Daug nutekėjo Nemunu vandens,
Bet dar daugiau širdis priaimanavo.

JURGELIS

Dalele, kad... nesuprantu tavęs.

DALIA

Miliausias mano kūdiki, žinai ką, —
Karalius buvo. Budeliui kalbėjo:
Ir smaugdams auką meilės nešykštėk.
Mylėdams smaugė budelis palengva,
Ir žiopčiojo auka dukart ilgiau.
Žvėris karalius buvo ar kvailys?

ŠATAS

Jurgel, Margelis klebonijon šaukia.

DALIA

Gerai. Einu. Sutikti vadą ruoškis...
(greit nueina klebonijos link)

10

TIE PATYS, BE DALIOS

JURGELIS

Nors verk... Krūtinėje nutrūko kažkas ...

Širdis nereikalinga pasidarė ...

(per tvorą atgal šventoriun įsiverčia Skudutis)

11

TIE PATYS, SKUDUTIS

SKUDUTIS

O, Jėzau! Gelbėkit! Saliute vejas!

ŠATAS

Vargšelis!

SKUDUTIS

Kur man dėtis?

JURGELIS

Tfu, nusprogtum!

(numojęs ranka, labai liūdnas, nueina klebonijos link)

12

TIE PATYS, BE JURGELIO

ŠATAS

Žmogel, kur aš tave priglausiu tokį

Nušutintą? Palauk, čia pabandykim...

(skubiai bando atidaryti „stacijos“ vartelius)

Čia tau vietelė bus pati geriausia.

(Įgrūda Skudutį „stacijon“, pastato, uždaro vartelius. Skudutis „stacijoje“, pro vartelius sunkiai įžiūrimas, atrodo lyg koks „stacijos“ šventasis)

Stovėk ir nejudėk. Tylėk kaip šventas.

(ateina Ieva su Radviliene)

13

TIE PATYS, IEVA, RADVILIENĖ

RADVILIENĖ

Maniškio nematei?

ŠATAS

Ir mes jo ieškom.

Kaip eketėn įkrito. Niekur nėra.

RADVILIENĖ

Per visą naktį rasti negaliu.

ŠATAS

Jis ponus vijos įkandin ir dingo

Su jais kartu.

RADVILIENĖ
Kad tik gyvas liktų!

ŠATAS
Tur būt, susimetė kur klebonijoj...

RADVILIENĖ
Už nuodėmes mane aukščiausias baudžia.
(Eina prie bažnyčios poteriaut. Šventoriuje pradeda rinktis davatkos, poteriaudamos, spiečiasi paliai „stacija“, kurioje paslėptas Skudutis. Ilgainiui davatkų daugėja)

IEVA
Kodėl bajorai renkas pamiškėj?

ŠATAS
Aš nežinau. Atvyksta tavo tėvas.
Gal pasitikti jo ir jie buriuojas.

IEVA
Ot, kvailas jausmas prislėgė mane,
Per visą naktį kažkas lyg vaidinos,
Tarytum giltinė pašai skraidytų ...

ŠATAS
Kvailai šneki, mergele. Gnybtelk šlaunį —
Ir baimė iš sijono išgaruos ...
(iš klebonijos ateina Dalia su Jurgeliu)

14

TIE PATYS, DALIA, JURGELIS

DALIA
(ateidama Jurgeliui)
Vieta valdžios buveinei klebonijoj
Pati geriausia. Te klebonas šaukias
Visų šventų ar pragaro, kad nori.
Dabok, kad nesukrustų jis čionai
Davatką kiršint...

JURGELIS
Motina matei?
Štai, meldžias atsiklaupusi...

DALIA
Motute,
O vis dėlto tu atėjai?

RADVILIENĖ

Ką veiksiu...

DALIA

**Negalima tau vaikščiot. Tu sergi.
Eime.**

RADVILIENĖ

Kad aš viena nebegaliu...

DALIA

Nebūk maža. Tave aš paguldysiu...

RADVILIENĖ

Norėjau pasimelst...

DALIA

Eime. Eime.

**Žmonių daugybė prisirinks. Bus triukšmo.
Dar nežinia, kas gali atsitikt.
Tau pavojinga likt čionai. Eime
(Dalia išsiveda motiną)**

15

TIE PATYS, BE DALIOS IR RADVILIENĖS

IEVA

Jurgut, Dalios nenoriu peikt, bet ji...

JURGELIS

Sunku suprasti...

IEVA

Tavo ji nebus.

JURGELIS

**Aš net bijau į jos akis pažvelgt.
Laukinė pasidarė. Kaip žvėrelis.
Man baisiai liūdna.**

IEVA

Tau vienam, manai?

JURGELIS

Ak, Ieva, pats nebežinau. Galva Man sukasi.

IEVA

Nebūsi tu laimingas Su ja. Jaučiu.

JURGELIS

Kartu vaikystėj ganėm ...

IEVA

Ir mes, Jurgut, kartu...

JURGELIS

Ne svetima Tu man.

IEVA

Tu ... myli Dalią?

JURGELIS

Jai žadėjau ... Ir kam ji grįžo! Būtų man lengviau...

IEVA

Dievuli mano, kad paguost mokėčiau!

(Ieva ašaroja vogčia. Iš klebonijos ateina Gėrikas, besiriedamas su Margeliu)

16

TIE PATYS, GĖRIKAS, MARGELIS

GĖRIKAS

(ateina rėkdamas)

Gana išniekinot man kleboniją, —

Šventorių turgumi paverst neleisiu ...

MARGELIS

Ak, susimildamas, nežviek paausėj.

GĖRIKAS

Vardu aukščiausio šventinta vieta

Maldom, atodūsiam, šventom svajonėm

Ir kryžiaus kelio laimei išgainingai...

MARGELIS

Gerai, gerai, — tik nešnekėk tiek daug.

GĖRIKAS

Aš skųsiuos vyskupui, švenčiausiam tėvui...

MARGELIS

Gerai, gerai, tik eik sau po velnių ...

GĖRIKAS

Manai pabūgsiu? Eisiu, — ir dar kaip!

Yra dar Lietuvoj šventoj krikščionių,

Kurie pagonų sėklą ištaršys,

Kaip velnio dirvoj pamestą kūkalį...

MARGELIS

Aš laiko neturiu tavęs klausyt.

GĖRIKAS

**Aš pasirūpinsiu, kad jo turėtum!
(nueina į „miesto“ pusę, baisiai piktas)**

17

TIE PATYS, BE GÉRIKO

MARGELIS

**Jurgeli, metas ženklas duot žmonėm, —
Susirinkimą šaukt: Pauga atvyksta ...**

JURGELIS

Jau skambinti varpais?

MARGELIS

Varyk, didžiuoju.

SKUDUTIS

**Aš — aš, paskambinsiul Palauk! Aš pats!
(Beskubėdamas išverčia „stacijos“ vartelius ir krenta su jais ant davatkų)**

DAVATKOS

**— Vaidinas! — Užmušė! — Vagis altoriuj! —
— Skudutis! — Velnias Skudučiu pavirtęs! —
— Bedievis! — Šventvagis! — Laikykit vagį!
(Davatkos, rėkdamos kaip varnos, puola Skudučio pešioti; vyrai kvatojas)**

SKUDUTIS

Atleiskit, seserys, — nebedarysiu...

**(Skudutis, besiraitydamas tarp davatkų, prasmunka į varpinę — vienu ypu
atsiduria antrame varpinės aukšte ir ima skambinti didžiuoju varpu, — plačiai,
galingai)**

DAVATKOS

**— Išgąsdino Judošius! Gausiu dieglį!
— Išglušo senis! — Ne kitaip kaip velnias!
(Sventoriun skuba žmonės, Dalia ateina viena pirmųjų)**

18

TIE PATYS, DALIA, MINIA

DALIA

**(pamačiusi bekryžštaujančias davatkas ir besijuokiančius vy-rus)
Kaimynai! Broliai, seserys! Perdaug
Rimta nūn valanda vargais šaipytis.
Dalykai rūstūs dedas, nuo kurių
Išsisprendimo priklausys rytojus!
Kaimynai, krūtines atverkit džiaugsmui, —
Ar žinot, kas įvyko? Baudžiavos
Nebėr!**

MINIOS BALSAI

— Ką tu sakai? — Negali būt!

DALIA

Nebėr vergų! Ir ponų nebėra!

MINIOS BALSAI

— Sapnuoji! — Ką ji sako? — Netiesa!

DALIA

Kai kėlės Lietuva iš amžių dugno, —
Senoliai mūsų, prosenoliai mūsų
Laisvai gyveno. Buvo žmonės sau.
Vergiją atnešė mum svetimi, —
Bajorai, ponai, šlėktos, kunigai!

MINIOS BALSAI

— Teisybę sako! — Kunigai! — Bajorai!

DALIA

Usnis išrausim iš taikių darželių, —
Nuplausim kraujumi vergystės gėdą!
Atkeršysiu už ašaras motulės,
Už skausmą seserų, kančias našlaičių,
Už protėvių išniekintus kapus!
Pakilsim, broliai, vėtros siautimu —
Ir nubyrės skriaudikai kaip lapeliai!
Ar mūsų tėviškė atgis laisva —
Ar mes gyvi šioj žemėj nealsuosim!
(minioj girdėti staiga pratrūkstančios ašaros)

MINIOS BALSAI

— Teisybė! — Net baisu! — Tiesa! — Valio!
— Pasiuto Radvilaitė! — Tegyvuoja! —

MARGELIS

Kaimynai, Radvilaitė tiesą sako.
Nuo tos dienos, kai baudžiavą užkorė,
Nerimom. Tarėmės slaptai. Jėgas
Skaičiavom. Nūn atėjo metas veikt.
Sudarėme sukilėlių komandą ...

MINIOS BALSAI

— Valio! — Valio! — Komanda tegyvuoja!

MARGELIS

Komandai ėmės vadovaut Pauga —
Jisai sukilėlių vyriausias vadas.

MINIOS BALSAI

— Valio, Pauga! — Valio! — Ilgiausių metų!

MARGELIS

Jo padėjėjai — Kudaba ir aš.

MINIOS BALSAI

— Valio, Margelis! — Kudaba, valio!

MARGELIS

Jau Joniškis sukilo. Ir Šiauliai.
Jau Kudaba karių sudarė būrį.
Telšiam, Pakruojui, Kelmei, Biržam, Plungei
Vadus paskyrėm. Telkiasi visi.
Kaip gaisras iš mažutės kibirkštėlės
Prasideda, išsiplėtoja, auga,
Apimdamas namus, sodybas, kaimus, —
Taip bus ir mum sukilus. Vargo žmonės
Po visą Lietuvą kaip vienas stos.

MINIOS BALSAI

— Visi prisidedam! — Visi! — Valio!
— Išvyti ponus! — Deginti dvarus!

MARGELIS

Ne, ne! Dvarų nedeginsimi Jie mūsų
Pačių statyti. Mum priklauso jie.

MINIOS BALSAI

Dvarus pasidalyt! Išvyti ponus!

MARGELIS

Savavaliaut tegu nedrįsta niekas!
Įstatymą išleisim, kad visiem
Savoj tėvynėj būtų neankštu.
Jūs Radvilą pažįstat? Doras jis
Žmogus? Teisingas? Nieko nenuskriaudęs?

MINIOS BALSAI

— Pažįstame! — Teisingas! — Doras! — Tikras

MARGELIS

Sukilėlių komanda skiria jį
Vyriausiuoju teisėju. Jis nutars,
Kas kaltas ir teisus ...

MINIOS BALSAI

— Valio! — Valio!

DALIA

**Komandos pirmas nutarimas buvo:
Atšaukti baudžiavą visuos dvaruos, —
Karaliniuos, bajorų, kunigų, —
Valstietis vergas nebebus nė vienas!**

MINIOS BALSAI

— Valio, Dalia! — Valio! — Ilgiausių metų!

MARGELIS

**Senos valdžios išraukim likučius, —
Į Jonišchio kalėjimą juos veskit, —
Pagal jų darbus teismas jiems atlygins!
Štai, čia, Žagarėj, lyg versmėj prasmego.
Bžozauskas, Jagminas, — sena valdžia.
Surast padėkite. Į teismą veskit.**

MINIOS BALSAI

— Surasime! — Apversime miestelį!

DALIA

**Ten, kur valstiečiam žemė atimta
Ir įkurti nauji dvarai, — va, šiuos
Dvarus nugriauti Valstiečiai tuoj privalo
Į savo žemę grįžt ir dirbti sau.**

MINIOS BALSAI

**— Atgausim žemę! Būsime laisvi! —
— Iš tėviškės išguisim skriaudikus!
(Ateina Gėrikas, atsiveda Skač-kauską)**

19

TIE PATYS; GĖRIKAS, SKAČKAUSKAS

SKAČKAUSKAS

Negali būt, klebone. Gal klaida?

GĖRIKAS

**Kokia klaida, kad mano kleboniją
Man atėmė ir pavertė kiaulide,
Kur renkasi galvažudžių vadai.
Dabar šventoriuj, prie bažnyčios durų,
Jie turgų surengė. Ar tai krikščionys?
Pagonys jie! Gražina pagonystę.
Bažnyčia viešpaties didžiam pavojuj.
Prašau apginti Kristų nuo pagonų!**

SKAČKAUSKAS

Palauk, klebone, aš pasikalbėsiu.

DALIA

(kreipdama minią į Skačkauską)
Bijokite bajorų bičiulystės,
Nepatikėkit jų meiliu žodžiu!
Prislinks kaip angelai. Kuždės, priseilins,
Apglušins galvą, — išnaudos, apvogs,
Išduos, parduos, šėtonui atiduos,
Kamuos, išgėdys, virkdys, pasityčios ...

SKAČKAUSKAS

Palauk, palauk, — ar taikyta tai man?

DALIA

Kad nori — tai ir tau. Visiem kaip tu.

SKAČKAUSKAS

Mergei, tu duotą žodį pamiršai.
Susitarėm bajorai ir valstiečiai
Išviena eit. Bažnyčią gint. Valstybę.
Nuversti Poniatovskį, Tyzenhauzą
Ir jų šunis. Gražinti seną laisvę ...
O jūs ką darote? Jūs žodį laužot.
Jūs keliat kerštą. Niekinat bažnyčią ...
Jūs ruošiatės užpulti bajorus?!

MINIOS BALSAI

— Skriaudas atitaisyt! — Gražinti žemę!
— Valstiečiam žemę! — Laisvę pavergtiem!

SKAČKAUSKAS

Laimėt tegalim eidami kartu.
Nuvertą bendrą priešą, mes namie
Susitvarkysim patys. Niekas nieko
Neskriaus. Neišnaudos. Žydės vienybė,
Lygybė ir brolybė mūsų tarpe.
Už bendrą darbą ir vienybę mūsų
Saukiu į eilę stot prieš Tyzenhauzą!

MINIOS BALSAI

— Kas eis lažų? — Gražinkit mūsų žemę! —
— Tegu bajorai dirbs! — Ir eis lažų! —

SKAČKAUSKAS

Bajorai tiesia jum pagalbos ranką.
Mes susirinkę laukiam pamiškėj.
Suglauskite eiles už bendrą laisvę,
Prie mūsų prisidėkit ir drauge
Kardais užarsim pėdas ir takus,
Kur priešas mūsų žemėje paliko.

MARGELIS

**Mes savo žodžio laikomės tvirtai.
Mes ištesėsime jį. Vaduosim žemę
Iš Tyzenhauzo, iš bajorų jungo.**

DALIA

**Kaimynai! Broliai, seserys! Stebuklas
Įvyko – lyg perkūnas giedrią dieną.
Kiek pamena tėvai, senoliai mūsų,
Valstietis buvo ne žmogus bajoram, –
Jis buvo gyvulys, pagonas, prekė.
O štai dabar širdis jų meilėj skęsta,
Kaip šiaudas eketėj, – brolybę skelbia!..
Valstietis guls, per jį važiuos bajorai, –
Brolybė ir lygybė bus šventa!**

MINIOS BALSAI

– Cha-cha-cha-cha! – Bajoriška brolybė!

DALIA

Ar su bajorais mum nepakeliui?

MINIOS BALSAI

**– Nepakeliui! – Nepakeliui! – Apgaus! –
– Šalin! – Gražinkit žemę! – Žemę! –
Laisvę!**

SKAČKAUSKAS

**Jei jūs apakot savo tamsoje, –
Ir mano su jumis skirtingas kelias!**

MINIOS BALSAI

– Šalin, plepalius! – Pusgalvis! – Šalin!

SKUDUTIS

**(iš varpinės rėkdamas visa gerkle)
Pauga atjoja! Pats Pauga! Pats vadas!
(ima skambinti didžiuoju varpu. Minia suvirpa)**

DALIA

**Kaimynai, vadą pasitikt garbingail
(minia smelkiasi pro vartus iš šventoriaus)**

GĖRIKAS

Ar nesakiau, bajore, kad pagonai?

SKAČKAUSKAS

**Mum nebėra čionai kas veikt daugiau.
Aš jiems parodysiu, tam kirmėlynui,
Įžeidinėt taurių bajorų garbę!**

(abu nueina klebonijos link)

20

SCENA APYTUŠTĖ

(už scenos girdėti atlekią raiteliai)

MINIA

(Dalios vadovaujama, už scenos dar)

Kaip pažadinta giria Laisvės vėtros žengime,

Vade, sveikinam Tave!

Te ugnis žeme riedės,

Pančiai kol gimtos šalies Kaip lapeliai nubyrės!

Te stabai ir sostai grius Laisvėn beskinant kelius, —

Vade, vesk ir mokyk mus!

— Valio, Pauga!—Valio!—Pauga!—Valio!—

(minia verčias atgal į sceną)

21

**PAUGA SU GINKLUOTAIS PALYDOVAIS; VISI BUVĘ SCENOJE INDIVIDUALINIAI
PERSONAŽAI, BE SKAČKAUSKO IR GĖRIKO**

PAUGA

Dėkoju, broliai, už pasitikimą.

Jūs sveikinate ne mane. Jūs gerbiat

Valstiečių didįjį pasiryžimą,

Kuris čionai surinko mus visus:

Atgauti laisvę! Brolius išvaduoti!

MINIOS BALSAI

— Valio, Pauga! — Atgausim laisvę! — Žeme!

PAUGA

Nelengva tai pasiekt. Sujudo priešas.

Su vyrais perjojau per Žemaitiją, —

Visur bajorai telkiasi prieš mus.

MINIOS BALSAI

— Išvyti bajorus! — Dvarus nugriauti!

PAUGA

Kol prisiartinsim prie savo tikslo,

Mus laukia rūščios dienos. Gal ir klaikios.

Reikės kovot. Reikės kentėt. Gal mirt

Vienam kitam. Gal man, gal jum. Sutinkat?..

MINIOS BALSAI

— Sutinkame! — Kovosim! — Vadovauk!

PAUGA

Sutinkate prisiekt: visi iš vieno

Į kovą stot — laimėsime ar žūsime?

MINIOS BALSAI

— Kovosime! — Sutinkame! — Laimėsime!

PAUGA

Pakelkit kardą ir smūtkelį šventą.

MINIOS BALSAI

— Prisiekiame! — Laikysimės kaip vienas!

(Vienoje Paugos pusėje Dalia iškelia kardą, antroje Margelis

— kryžių)

PAUGA

Prisiekiu viešpačiu šventoj trejybės,

MINIA

(suklaupusi)

Prisiekiu viešpačiu šventoj trejybės,

PAUGA

Švenčiausiai dievo motinai Marijai,

MINIA

Švenčiausiai dievo motinai Marijai,

PAUGA

Kad stosiu už tėvynę ir už laisvę,

MINIA

Kad stosiu už tėvynę ir už laisvę,

PAUGA

Nebodamas gyvybės ir kančių,

MINIA

Nebodamas gyvybės ir kančių,

PAUGA

Kol išvaduosiu liaudį Lietuvos.

MINIA

Kol išvaduosiu liaudį Lietuvos.

PAUGA

Tepadeda aukščiausias mano žygiui!

MINIA

Tepadeda aukščiausias mano žygiui!

PAUGA

Visi, kas ginklą pakeliat, visi

**Nuo šios dienos jau esate kareiviai.
Žagarės būriui vadovaus Jurgelis, —
Jis veiks vardu sukilėlių komandos ...
(prasiveria bažnyčios langas, pro kurį pradžioje kalbėjo Bžo-zauskas, —
dabar jame pasirodo Radvila)**

22

TIE PATYS, RADVILA

RADVILA

Kaimynai! Girdite mane? Kaimynai!

DALIA

Tu, tėve?!

PAUGA

Radvila!

MINIOS BALSAI

— Bažnyčioj! — Šaukia!

RADVILA

**Pabėgo Jagminas! Kol jūs čia rėkėt,
Iš kamžų ir stulų susukęs virvę.
Zakristijoj pro langą išsinėrė ...**

PAUGA

O tu kaip patekai bažnyčion?

DALIA

Tėvas...

RADVILA

**Vijausi Jagminą lig pat altoriaus.
Jo žmonės pervertė mane. Surišo.
Bažnyčią užrakino. Mušė, spardė ...**

PAUGA

**Kaip jūs nuo ryto delsdami šventoriuj
Nepažvelgėt bažnyčion!**

MARGELIS

Užrakinta

Ji buvo ... Manėm, klebonijoj slepias ...

RADVILA

**Pabėgo Jagminas! Skubėkit! Vykit!
Pabėgt padėjo kunigas Gėrikas!
Dabar pro langą braškinas Bžozauskas!
(Radvila staigiai atitrūksta nuo lango, — matyti, jį viduj kažkas atitraukė)**

TIE PATYS, BE RADVILOS

RADVILA

(šaukia iš bažnyčios)

Atstokit, budeliai! Aš nebijau!

Atkeršys už mane! Pagalbos, broliai!

MINIOS BALSAI

— Ten muša Radvilą! — Greičiau pagalbos! —

— Užmuš bažnyčioj! — Gelbėkit! — Greičiau!

(Minioje sujudimas ir spūstis. Vieni bėga nuo šventoriaus, matyti, įrankių atsinešti. Kiti, vieni antrais pasistiebdami, stengiasi langą pasiekti)

PAUGA

Jurgel, išplėskite duris bažnyčios.

(Minia užgula bažnyčios duris, smogia jas suolais, — jos išlekia lauk. Dalis minios sulenda bažnyčion, tuo tarpu ima klykti Skudutis, stovėdamas varpinėj)

SKUDUTIS

Bajorai atleikia raiti! Skačkauskas!

Bajorai atleikia! Kardus paruošę!

MARGELIS

(Paugai)

Bijau, Skačkauskas mus užpuls. Su juo

Mes čia susibarėm ir išsiskyrėm ...

PAUGA

Gerai. Praleiskit moteris bažnyčion.

Beginkliai vyrai — klebonijos kluonan,

Ten rasit plytų ir baslių. Ginkluoti

Įguls šventoriuje ir prieš lauks.

(Moterys, gagėdamos, brukas į bažnyčią; vyrų dalis smelkiasi klebonijos link, ginkluotieji susigūžia prie šventoriaus mūro. Tolumoje — vis artėja — žirgų kanopų daksnojimas ir klyksmai:

Hura! Hura! Hura! Hura! Hura! Skudutis ima skambint varpu)

PAUGA

Paruošti ginklų ugniai. Taikykit. Pliek!

(Šūvių papliūpa. Scenoje gėsta šviesa. Šūviai nuaidi tolumoje drauge su varpais)

ANTRAS PAVEIKSLAS

Scenovaizdis:

Žagarės piliakalnio viršūnė, – matyti kiek ir jo šonai.

Į piliakalnį galima įkopti iš visų pusių. Gilumoj – eilė kryžių, iš piliakalnio įsirėžiančių į dangų.

Po kryžiumi – keli šviežiai supilti kapai, eglių šakomis apkloti.

Už kryžių – platus reginys, vasaros nakties dangus. Mėnesiena.

1

SKUDUTIS

SKUDUTIS

(Scenoje pats vienas, iš trijų karčių stato savotišką varpinę, kurioje vėliau ir varpelį pakabins. Betriūsdamas niūniuoja dainą apie kunigaikštį Žvelgaitį)

Amžių pradžioje bekraitėj,

Din-dan, din-dan,

Buvo kunigas Žvelgaitis,

Din-dan, dali-dan,

Apie galią jo ir narsą

Din-dan, din-dan,

Per pasaulį skrido garsas,

Din-dan, dali-dan,

Kai jis Estijon žygiavo,

Din-dan, din-dan,

Kuršas baimėj pažaliavo,

Din-dan, dali-dan,

Grįžo lobiu apsikrovęs,

Din-dan, din-dan,

Girioj gudas jį nukovė,

Din-dan, dali-dan,

Kai žemelė jį apklojo,

Din-dan, din-dan,

Lietuva visa rauduoja,

Din-dan, dali-dan,

(Ateina Ieva, labai liūdna)

2

SKUDUTIS, IEVA

IEVA

Skuduti... tu?

SKUDUTIS

Manei, kad vaiduoklis?

IEVA
Nusigandau...

SKUDUTIS
Numirėlių bijai?

IEVA
Dar vakar vaikščiojo gyvi visi,
O šandie, viešpatie, — prie kapo kapas...
Ir kiek dar sužeistų!

SKUDUTIS
Manai bajorų Mažiau susmuko? Trylika grabų
Bažnyčioje sustojo. Viens prie kito,
Kaip silkės bačkoje. Gerai įpylėm.

IEVA
Gražiai juos laidojo, giesmes giedojo ...
O mūsiškius net iš šventoriaus metė.
Nesimeldė. Nešventino. Kapuos
Net nedavė kampelio prisiglausti...

SKUDUTIS
Nesigailėk. Gerai, kad taip padarė.
Kur guli jie, vietelė garbingesnė
Už šventintus kapus. Šventorių, dvarą ...
Tik pamanyk, jie sugulė šalia
Žvelgaičio, kurs piliakalnį šį pylė!
Žinai Žvelgaitį? Dainą apie jį?
Amžių pradžioje bekraitėj,
Din-dan, din-dan,
Buvo kunigas Žvelgaitis,
Din-dan, dali-dan,
Puiki daina. Ją visuomet dainuoju,
Kai liūdna man.

IEVA
Pačioj jaunystėj žuvo.
Devynios verkia motinos. Klaiku
Per kaimą eit. Toks klyksmas. Širdį veria ...

SKUDUTIS
Puiki kapam vietelė, nesakyk.

IEVA
Numirėliai... tau nieko ... niekuomet?

SKUDUTIS
Patenkinti numirėliai manim.
Aš savas jiems. Lyg pats pusiau numiręs.

Norėčiau, kad kas nors kasdieną mirtų.

IEVA

Kaip tau ne gėda!

SKUDUTIS

**Liūdna man, kai nēr
Numirėlių. Bet kai miršta kas —
Oho! Aš tuoj į varpinę. Už varpo...
Šerdis siūbuoja. Žalias varis dunda ...
Amžių pradžioje bekraitėj,
Din-dan, din-dan,
Buvo kunigas Žvelgaitis,
Din-dan, dali-dan ...
Žinai, aš pats sudėjau šitą dainelę.
Įskambino man varpas ją širdin, —
Tik tu, mergele, niekam nesakyk.**

IEVA

O šių, mūsiškių, skambinai vėlėm?

SKUDUTIS

**Va, čia ne kaip išėjo. Jau džiaugiausi,
Pradėjau skambint. Bėga kunigėlis.
— Tu, — sako man, — ir šioks, ir toks,—bajorai
Dar įsižeis, kad skambini pagonam.
Bandžiau kalbėt, kad visos vėlės lygios, —
Išėjo dar blogiau. Mane išvijo
Iš varpinės. Atstatė ir iš vietos.**

IEVA

Vargšelis!

SKUDUTIS

**Kai be vietos palikau,
Saliutė iš namų mane išvarė.**

IEVA

Neskambintos mūsiškių vėlės liko?

SKUDUTIS

**Aš savo padarysiu. Nučiupau
Bažnyčioj prie zakristijos varpelį.
Atsinešiau čionai. Paskambinsiu.
Tiesa, varpelis mažas. Bet kalnelis
Už varpinės visas aukštesnis. Garsas
Laisvai, kaip vasaros vėjelis skris.
Pavys vėles, pralenks. Praneš aukščiausiam.
Kad kankiniai ateina devyni...
Va, ir baigiau. Tu paklausyk tiktai:**

(skambina niūniuodamas)

Amžių pradžioje bekraitėj Din-dan, din-dan,
Buvo kunigas Žvelgaitis,
Din-dan, dali-dan ...

(atbėga Jurgelis, pasirišęs kairę ranką, matyti, sužeistas)

3

TIE PATYS, JURGELIS

JURGELIS

Skuduti

(nutraukia skambinimą)

SKUDUTIS

Paskambinti vėlelėm reikia.

JURGELIS

Išduosi mus! Tu man atkviesi priešą!

SKUDUTIS

Toli girdėt? Žvelgaičio kalnas — aukštas.

Į vieną pusę pažvelgi, į kitą —

Kalnai, kalnai ir girios ant kalnų ...

JURGELIS

Tu man sugadinai žvalgybos vietą!

SKUDUTIS

Maniau, varpelis man aidės per kalnus.

Per mėlyną girelę. Debesėlį,

Žvaigždes liuliuojantį... Kaip nors pataikys

Į vargšų širdį... Į dievulio ausį...

JURGELIS

(pamatęs Ievą)

Kalbėk su juo, kad geras!

SKUDUTIS

Man atrodo,

Kad Lietuvėlė vargstanti išgirs...

(nutrina vogčia ašaras, kažką triūsia prie kryžių)

IEVA

Labai ranka, Jurguti, skauda?

JURGELIS

Et!

Nemirsiu. Būt geriau, kad neskaudėtų.

IEVA

Maniau, kad gyvas tu nebeištrūksi...

JURGELIS

**Kad tu, Ievute, vaikščioji viena!
Tokia naktis, – gali pražūt be nieko!**

IEVA

**Nebuvo kam beeit... Ir man norėjos
Pavojuj būti prie tavęs arčiau...**

JURGELIS

Ievute!

IEVA

**Tėvas liepė tau pranešt,
Kad sergėtum žūt būt per raistą taką, –
Pro jį bajorai veršis į Žagarę.
Taip pat Žvelgaičio kalno neapleist.**

JURGELIS

**Turiu tai visa padaryti vienas,
Su vyrų saujele?**

IEVA

Daugiau nebėr.

JURGELIS

Ir vadas, tavo tėvas, mus apleis?

IEVA

**Išvaikęs ponus iš penkių dvarų,
Pasuko Bauskėn.**

JURGELIS

Bauskėn?

IEVA

**Joniškiečiai, – Būtniūnų, Jokiškių, Azeikių vyrai,
Žiniūnai, Subačiūnai ir kiti...**

JURGELIS

Paliko mus vienus!

IEVA

**Laikytis prašė.
Iš Kuršo Jagminas pagalbos laukia.
Jos pasitikti tėvas ir nuėjo,
Kad priešojėgoms susijungt nespėtų.**

JURGELIS

Su vyrų saujele turiu laikytis!

IEVA

**Miestelio moterys darbuojas visos,
Pasiuntiniais keliauja... Bet gal aš
Galėčiau tau atstot kareivį kokį?**

JURGELIS

**Kaskart sunkiau. Daugiau vis priešų renkas.
Kas rodės taip arti – nūn jau už marių.
Šiandieną gyvas, o rytoj...**

IEVA

Jurguti!

JURGELIS

**Kažin kur susitiksim. Gal ne žemėj...
Gyventi taip norėtus!**

IEVA

Neliūdėk!

**Tiesa, dabar sunku. Bet aš žinau:
Mes turim nugalėt.**

JURGELIS

**Juk aš taip maža
Tegyvenau. Kad nors krislelį laimės!
Nors vieną vasarėlę pagyvent!**

IEVA

Mes nugalėsime, – aš žinau ...

JURGELIS

Norėjau

**Tau pasakyti, jei liksiu gyvas... būsiu...
Kad aš nebegaliu ...**

IEVA

Dalios ilgiesi?

JURGELIS

**Dalia! Kaip mėnesienos šilima.
Kaip vyras kaunas, verkia kaip našlė.
Ir kalba ji lyg giriai, ne žmonėm.
Ir klausosi pamišėlės akim...
Prasmegti galima nuo žvilgsnio jos...**

IEVA

Jurguti?..

JURGELIS

Nebeklausk. Man prižadėk:

**Jei mirčiau kovoje, ant mano kapo
Tu pasodinsi uosį, kad jis švokštų ...
Apie tave žinelę man paduotų ...**

**IEVA
Jurguti, mylimas! Kam taip kalbi...**

**JURGELIS
Ak, Ieva, Ieva! Koks esu kvailys!
Juk visuomet mylėjau, po velnių.
Tave tik vieną ... vieną visuomet!**

**IEVA
Jurgut, pažvelk man į akis ... Gerai?
(Ieva glaudžiasi prie Jurgelio. Tuo tarpu tolumoj, kairėj, pasigirsta žirgų
būrio kanopų duksnėjimas. Jurgelis su Ieva priglūsta prie piliakalnio briaunos,
– sugulę, kad jų iš tolo nebūtų matyti, – žiūri apačion, klausosi).**

**IEVA
Būrys kareivių?**

**JURGELIS
Kas galėtų būti?**

**IEVA
Nežinomi?**

**JURGELIS
Gerai nė nesimato.**

**IEVA
Gal jie iš Kuršo?**

**JURGELIS
Kelias ne tasai**

**IEVA
Palauk ... sustojo!**

**JURGELIS
Lipa nuo žirgų.**

**IEVA
Į kalną rodo.**

**JURGELIS
Jagminas! Tikrai!**

**IEVA
Taip, Jagminas. Kariai su juo.**

JURGELIS
Į kalną kopti nori?

IEVA
Lipa ... jau!

JURGELIS
Tu, Ieva, pasislėpt turi.

IEVA
Bet kur?

JURGELIS
Prie raisto, po pušim, skubėk ... Skuduti,
Ateina Jagminas. Tu pasilik.
Ką jis kalbės, įsidėmėk. Greit grįšiu ...
(Jurgelis nuveda Ievą gilū-mon)

4

SKUDUTIS

(pasilikęs vienas naudojas proga paskambinti)
Amžių pradžioje bekraitėj,
Din-dan, din-dan, Buvo kunigas Žvelgaitis
Din-dan, dali-dan ...
(atkopia keli Jagmino kariai, atsargiai besidairydami, ar ko nėra, – jų tarpe
Kočėlas ir Naftalis. Kiek vėliau ateina ir Jagminas. Kočėlas, smarkiai įkaušęs,
puola prie Skudučio)

5

SKUDUTIS, JAGMINAS, KOČĖLAS, NAFTALIS KARIAI

KOČĖLAS
Rankas aukštyn!
(Skudutis atsisėda žemėj)
Aukštyn, sakau, rankas!

SKUDUTIS
Abi?

KOČĖLAS
Visas, kiek tik turi.

NAFTALIS
Kočėlai,
Juokų nekrėsk.

KOČĖLAS
Papūsk į ožio barzdą!

JAGMINAS

Kočėlai, rupūže, ar kada nors
Tu išsipagiriosi? Kaip tave,
Ožy, dar iki šiol nešioja žemė!

KOČĖLAS

Pons gubernatoriau, tris nakteles
Be miego raitas, trrrpūū, sakau, neklauso ...
O tu vis man: Kočėlas — girtas latras ...
Ar ai karys, ar šiaip, kad ir blusa?
Pikčiau už pačią riejat... Trrrpūū, sakau!

(Eina į kampą ir atsisėda ant kapo eglių šakų, į nieką dėmesio nebekreipdamas)

JAGMINAS

(Skudučiui)
Iš kur atsiradai čia, pakaruokli?

SKUDUTIS

Aš iš Žagarės, viešpatie. Skudutis.

JAGMINAS

Matau, kad tu trumputis. Kur šuva?

SKUDUTIS

Ar Margis?

JAGMINAS

Ką? Pauga, ne Margis. Kur?

SKUDUTIS

Į Klykuolius... į Klykuolius išėjo.

JAGMINAS

Aš tau paklykuolsiu, davatkos parše.
Iškrėsk jį, Naftali.

NAFTALIS

Nū. Stok.

SKUDUTIS

Ar aš?

KOČĖLAS

Kaip šunes rieja... Girtas, sako... Tprrrūū!
Aš jiems, velniam, kliudau. Nereikalingas!
Gerai. Kad taip, tai taip. Galiu nebūt.
Va, imsiu ir numirsiu, — ir papūsk...
O kas jūs man? Aš — girtas? Nesulauktum!
Numirsiu. Numiriau. Va. Tprrrūū. Sudieu.

(pasiknisa tarp šakų ir atsigula)

NAFTALIS

**(ištraukia Skudučiui iš kišenės pistolieta)
Nū! Ką radau? Kas čia?**

JAGMINAS

Iš kur gavai?

SKUDUTIS

Zakristijoj. Tarp kamžų ...

JAGMINAS

**Pistolieta
Zakristijoj radai?**

SKUDUTIS

**O aš maniau,
Kad dūda ... Ko, sakau, nesidūduoja, —
Pūčiau, pūčiau... Mat, būta pukštalieto ...
Galėjau nusišaut. Saliutė mano
Našlelė būt palikus, jergutėliau!**

JAGMINAS

Pakark tą rupūžę ant šito žardo.

NAFTALIS

Nū, kad ten jau pakartas viens.

JAGMINAS

Kas?

NAFTALIS

Varpas.

JAGMINAS

Kuriem velniam tas barškalas?

SKUDUTIS

**Man liepė
Atnešti kunigėlis. Šiton vieton...
Kapus kai šventins, skambinti reikės ...**

JAGMINAS

Kuriuos kapus?

SKUDUTIS

**Va, šiuos. Paliko jie
Nešventinti. Žadėjo šventinti. Šventins.**

JAGMINAS

Pasiutęs sukčius tavo kunigėlis.
Tai bimbaldas, kad jį velniai. Žadėjo
Lig vakaro iškast. Nė nepradėjo, —
Net šventint, apgavikas, susimanė!

SKUDUTIS

Kuo nusikalto mūsų kunigėlis?

JAGMINAS

O tau kas darbo?

SKUDUTIS

Kunigėlis — šventas.

JAGMINAS

Kad jį kur raganos nujodinėtų!
Tuoju pranešk tam velnio kunigėliui...

SKUDUTIS

Klausau.

JAGMINAS

Stok, rupūže, — nudėsiu vietoj.
Pranešk tam sukčiui, kad tuoju, šianakt,
Iškastų dvėselieną. Nusineštų,
Kad nori, klebonijon, tas beždžionė.

SKUDUTIS

Klausau.

(nori bėgt)

JAGMINAS

Palauk, kvaily. Rytoj priešpiet
Ateik į dvarą. Penkiasdešimt rykščių
Priklauso tau.
(Skudutis nudumia į gilumą, - kur nuėjo Jurgelis su Ieva)

6

TIE PATYS, BE SKUDUČIO

JAGMINAS

Kaip pribiaurojo kalną!
Garbingą vietą, kunigaikščių kapą,
Apylinkėj gražiausią! Ir dabar
Tuos šunsnukius sukišo! Niekšai, niekšai!

NAFTALIS

Kaip kunigas galėjo pažadėt Ir nedaryt?

JAGMINAS

Gal rabinas greičiau?..

NAFTALIS

**Pons gubernatoriau, kam man tuojau
Prikaišiot rabiną. Aš kaip visi
Pakrikštytas bažnyčioj, — kaip bajoras ...**

JAGMINAS

Et, Naftali...

NAFTALIS

Atsiprašau, — Naftalskis ...

JAGMINAS

**(kardo galu kilnoja eglių šakas)
Kaip priteršė! Prišiukšlino, choleros!
Klebonui — tai nedovanosiu! Šitaip
Apgaut! Neiškasė. Dar varpą tampė!**

NAFTALIS

**Pauga, tur būt, daugiau jam užmokėjo,
Neg gubernatorius?**

JAGMINAS

**O kas tau rūpi,
Kiek aš mokėjau? Iš tavos kišenės?
Tu rabino žiūrėk — ir jam mokėk...**

NAFTALIS

Pons gubernatoriau, aš katalikas ...

JAGMINAS

Na, na! Jei taip, pagelbėsi klebonui Išknist tuos gyvulius.

NAFTALIS

Ir aš?

JAGMINAS

Tu.

NAFTALIS

Aš?

JAGMINAS

**Paimsite Bžozauską į pagalbą.
(nori eiti nuo kalno)**

NAFTALIS

Nū, jis, Kočėlas? Miega! Pasiliks?

JAGMINAS

Tegu kirmija, avinas. Gal kas
Pakars atradęs.

NAFTALIS

Nū, tai bus gražu ...

JAGMINAS

Eime.

NAFTALIS

Ai-ai, – sušals, vargšelis naktį.

(apkloja Kočėlą eglių šakomis ir nuseka paskui Jagminą, nuėjusi į kairę)

7

SKUDUTIS

(nuėjus Jagminui su Naftaliu į kairę, gilumoje, už kryžių, kiša galvą Skudutis. Prieina prie briaunos, kur jie nulipo, atsigulęs atidžiai žiūri. Kai pasigirsta kanopų duksnėjimas, atsistoja.

Dešinėje pusėje pasigirsta už scenos neaiškūs garsai, Skudutis bėga prie dešinės briaunos ir, taip pat atsigulęs, klausosi. Lyg ką pamatęs, bėga prie savo varpelio)

SKUDUTIS

Amžių pradžioje bekraitėj,
Din-dan, din-dan,
Buvo kunigas Žvelgaitis,
Din-dan, dali-dan ...

DUOBKASIAI

(už scenos, dešinėj, jų nematyti)
– Vaidinas, kunige! – Kalne varpelis!

GĖRIKAS

Sapnuoji. Niekai. Skambina Žagarėj.

DUOBKASIAI

– Ne, ne! – Kalne! – Vaidinasi! – Kalne!

GĖRIKAS

Žagarėj skambina. Bažnyčios varpas ...

DUOBKASIAI

– Mes neisim, kunige! – Velniai kalne!

GĖRIKAS

(matyti, pats paabejojęs, baimingai)
Negali būt! O, dieve, neapleisk, –
Pastiprink ir apšviesk!
(greit ateina į kalną, – ji bailiai atseka duobkasiai)

SKUDUTIS, GĖRIKAS, DUOBKASIAI**GĖRIKAS**

Aš įsakau,
Šetone, viešpaties vardu, — pranyk!

SKUDUTIS

Per amžius amžinuosius.

GĖRIKAS

Tu, Skuduti?

SKUDUTIS

Aš, kunigėli.

GĖRIKAS

Kad nusprogtum kur, —
Prigąsdinai.

SKUDUTIS

Lydėjau vėleles.

GĖRIKAS

(duobkasiam)

Na, matote, nesivaidino niekas.
Skudučio būta. Jis pamišęs kiek.
Dabar į darbą. Baikime greičiau.

DUOBKASIAI

— Pačiam vidūnakty! — Geriau rytoj! —
— Geriau, pašventink, kunige, čia pat!

GĖRIKAS

Jie mirė be išpažinties šventos,
Be sakramentų. Tartum gyvuliai.
Nešventintų žemelė nelaikys.
Ir mus per juos užgrius nelaimės baisios.
Nakčia klajos. Vaitos ir staugs vilkais.
Praeivį gąsdins. Moteris marins ...

DUOBKASIAI

Palaukim bent kol nugiedos gaidžiai.

SKUDUTIS

Gerai sakai. Gaidelį tau atnešiu.
(Nukaršia į gilumą, — kur seniau nuėjo Jurgelis ir Ieva)

PATYS, BE SKUDUČIO

GĒRIKAS

Šaukiuos į meilę artimui. Jų vėlės
Gal kenčia kur be vietos. Žūsta raistuos,
O jūs nenorite greičiau pagelbėt!
Juo mes greičiau iškasim ir maldas
Surengsime, pašventinsim, — greičiau
Pagelbėsime numirėlių vėlėm!
(Kape, kur guli Kočėlas, pasigirsta knarkimas)

DUOBKASIAI

— Vaidinasi kapuos! — Vaitoja! — Smaugia!

GĒRIKAS

Ir vėl Skudučio pokštas. Tai, biaurybė!

DUOBKASIAI

— Ne! — Ne Skudutis! — Žemėje dejuoja! —

GĒRIKAS

Aš jum sakau: Skudutis išdykauja.
(Nori eit į kriokiantį kapą, duobkasiai prilaiko)

DUOBKASIAI

— Neik, kunige! — Pagriebs! — Mus pražudysi!

GĒRIKAS

(atstumdamas duobkasmus, greit eina į kriokiantį kapą, nutraukia šakas nuo
Kočėlo)
Skuduti, rykščių tūkstantį surysi!

KOČĖLAS

(staiga kunigo pažadintas, pa-šoksta apkvaišęs, — pats baisiai išsigąsta ir
dumia nuo kalno rėkdamas)
Šalin, juoda dvasia! Šalin, šėtone!

DUOBKASIAI

(taip pat išsigandę, rėkdami bėga šalin)
— Numirėlis! — Išlindo iš kapų!
— O, Jėzau! — Gelbėkit! — Pagriebs šėtonas!
(visi nudūmė)

GĒRIKAS, VIENAS

GĒRIKAS

(traukias atatupsčias, nieko nesupranta. Šluostos nuo kaktos prakaitą,
žegnojas)
Vardan trejybės ... dievo tėvo ... amen ...

(Iš trijų pusių, supdami kalno viršūnę, atlekia Jurgelis, Skudutis, ginkluoti kaimo vyrai. Gėrikas dar labiau išsigąsta, — matyti, pats įsitikina, kad tai vaiduokliai, — klaupias, maldoje iškėlęs rankas)

— O, Jėzau, Jėzau, Jėzau, susimilk!

11

GĖRIKAS, JURGELIS, SKUDUTIS, KAIMO VYRAI

JURGELIS

**Laikykit jį! Atlaužkite rankas!
(vyrai griebia Gėriką)**

GĖRIKAS

Tai jūs čionai? O aš maniau ...

JURGELIS

**Šlykštu
Pažvelgti į tave! Kaip tu galėjai
Nakčia eit mirusių kapų draskyt?!**

GĖRIKAS

Nesupratai... Skudutis primelavo ...

JURGELIS

**Kur tavo sąžinė? Už kiek skatikų
Bajoram pardavei, Judošiaus vaike?
Vargdieniai tau — tai jau nebe krikščionis?
Vėlė vargdienio — tai jau prakeikta?**

GĖRIKAS

Skudutis pripliaušė ... Jis kiek pamišęs ...

JURGELIS

**Drabužio kunigo neteršk melu, —
Ir taip tu jo nevertas!**

GĖRIKAS

Tai klaida ...

JURGELIS

**Nuveskite tą kvailį ir paleiskit
Per raistą bėgt. Išsipuškuos — jo laimė.
Prasmegs į maurą — niekas neraudos.**

GĖRIKAS

Atleiskit...

JURGELIS

**Sąžinę tegul nuplaus
(Keli vyrai nutempia Gėriką gilumon)**

TIE PATYS, BE GÉRIKO**SKUDUTIS**

Būt kunigas, o, mat, koksai bedievis, —
Kapus draskyti! Niekur nér teisybės.

JURGELIS

Tu kunigas už jį, Skudut, vertesnis, —
Tik kunigo drabužį užsidėk ...

SKUDUTIS

Kam man jisai? Kam viešpačiui drabužis?
Kad tik malda iš sielvartėlio plauktų!
Drabužis — kas? Tuštybė. Menkysta.

JURGELIS

(pasitikdamas iš kairės ateinančią Radvilienę)
Cia, Radvilien. Kokias žinias neši?

TIE PATYS, RADVILIENĖ**RADVILIENĖ**

Nešu, nešu ... Leisk atsikvėpt tiktai.

JURGELIS

Sėsk ir sakyk.

RADVILIENĖ

Pas Morką girtuokliavo
Bžozauskas. Jagminas užjojo. Liepė
Visiem girtuokliam tuoj čionai ateit
Ir mirusius iškast.

JURGELIS

Negali būt!

RADVILIENĖ

Tikrai. Tad ir skubėjau tau pranešt.

JURGELIS

Jų daug?

RADVILIENĖ

Pilnutė smuklė. Ir girti.

JURGELIS

Ko — ko, bet jau kapų draskyt neleisiu.

RADVILIENĖ

Ir Jonišky blogai. Turėjau žinią
Iš vyro. Miestą užėmė bajorai!
Su Margeliu maniškis dar mėgina
Surinkt daugiau jėgų ... Kas bus iš to!
Ir taip vargų nestigo, o dabar
Jų dvigubai turėsime ... Dieve mano ...

JURGELIS

Nebekalbėk. Nutilk! Klausyt nenoriu ...
Zinai, ką, Radvilien, tu eik iš čia.
Ne moterų dalykas ... Eik sau, eik.
Čia gali visko būt. Ką aš žinau ...

RADVILIENĖ

O kur aš dingsiu? Vyro ir dukters
Nebėr... Kažin kaip jiems ... Kur jie dabar?

JURGELIS

Eik, Radvilien. Per raistą ar kur nori...
Jei pasitiktum Ievą, pasakyk,
Tegu ateis ... Ne, nieko jai nereikia ...
Tik eik ...

RADVILIENĖ

O, viešpatie, einu...

JURGELIS

Laimingai
(nuveda Radvilienę gilumon, — ji dingsta pakalnėn)

14

TIE PATYS, BE RADVILIENĖS

SKUDUTIS

Kaip gaila Radvilienės. Gal paskambint? ..

JURGELIS

Skudut, palauk. Iš proto aš išeisiu...
Pašėlusi naktis! Paliko vieną ...
Skuduti, geras būk, nubėk pas Morką.
Išgirsi smuklėje žinių. Paleisk
Klaidingą gandą... Kol pagalbos gausiu,
Kad jie sugaištų ...

SKUDUTIS

Suklaidint mokėsiu.

JURGELIS

Ne, ne, palauk. Geriau tu neik. Drašiau

**Man su tavim. Kas bus – tebus.
Temurkdosi raiste visi velniai,
Budėsim prie kapų...
(Skudutis žiūri dešinèn pusèn apačia)**

**SKUDUTIS
Ateina kas...**

**JURGELIS
Ei, kas tenai?**

**ŠATAS
(jo dar nematyt)
Ar tu, Jurgeli?**

**JURGELIS
Šatas? (ateina Šatas)**

15

TIE PATYS, ŠATAS

**ŠATAS
Laikais stipriai?**

**JURGELIS
Iš kur atsiradai?**

**ŠATAS
Mes su Dalia medžiojom, kad žinotum...**

**JURGELIS
Kaip? Kur?**

**ŠATAS
Nepranešė tau niekas?**

**JURGELIS
Ne.**

**ŠATAS
Už išdavimą keršijom Skačkauskui.
Apsupome. Supleškinom sodybą...**

**JURGELIS
O jis patsai?**

**ŠATAS
Neradome namie.**

**JURGELIS
Paleidot, liurbiai.**

ŠATAS

**Gaudom jį. Pagausim.
Dabar jis girioje. Dalia jį vaikos.**

JURGELIS

**Kol draskotės miške, mus puls Bžozauskas.
Išraust kapus jam Jagminas įsakė.**

ŠATAS

**O mano žiniomis, Skačkauskas puls.
Dalia mus siuntė kelią jam pastoti, —
Užimt anksčiau už jį Žvelgaičio kalną.**

JURGELIS

Kodėl jie taip įtūžo dėl kapų?

ŠATAS

**Kam kalnas priklausys — to bus ir raistas,
Visus kelius galės pastot Žagarėn, —
Ir vieškelį, ir raistą, ir upokšni...
(Iš gilumos atbėga Ieva)**

16

TIE PATYS, IEVA

IEVA

Ateina jau! Ateina!

JURGELIS

Kas?

IEVA

Bžozauskas!

ŠATAS

Bžozauskas?

IEVA

Su girtų minia... Ateina!

JURGELIS

**Paruošim pirtį. Išsipagirios.
(Tolumoje, kairėje, pasigirsta girta daina:
Žalioje girelėj
Tetirvinas malė, —
Rimta, dralia — lia,
Nėr pačios šalia!)**

JURGELIS

Matai, varlamušiai! Prie žemės, vyrai.

(Visi nubėga į dešinę pusę, pasislepia už briaunos, tik galvos tematyti iškištos, kaip iš apkasų.

Kairėje, jau arčiau, taip pat girta daina:

Žaliam pūdimėly

Ciekė vieversėlis, —

Rimta, drilia — lia,

Kad šlapia dalia!

Jauna mergužėlė

Sūdė vainikėlj, —

Rimta, drilia — lia, —

Tai tau ir valia!

Dešinėje pusėje, kur sugulė Jurgelis su savaisiais, pasigirsta šūviai. Jurgelis, Ieva, Skudutis, Šatas ir kiti užlekia ant kalno, — sugulę ant briaunos, šaudo į apačią)

JURGELIS

Iš kur, velniai?

IEVA

Iš girios išsinėrė.

JURGELIS

Bet kas?

ŠATAS

Skačkauskas! Pažinau, — jisai!

JURGELIS

Ir šaudo prakeiktai!

IEVA

Arčiau prileiskim...

JURGELIS

Jie iš kitos apeis šalies. Ir būsim

Baigti. Neleiskime apsupt. Apstosim

Visas piliakalnio briaunas, kad niekas

Įkopti negalėtų. Tik drąsiau, —

Per kalną, vyrai, pasilenkdami!

(Taręs „pasilenkdami“, Jurgelis atsistoja, tarytum komanda liestų tiktai kitus, ne ji patį, — žvelgia, kaip pasilenkę bėga ki-ti. Tuo tarpu papliumpa šūviai iš apačios, dešinėj)

JURGELIS

(krisdamas)

Laikykites... žuvau... Ievute...

IEVA

(bėga prie Jurgelio)

Jurgi!

(Tuo tarpu papliumpa nauji šūviai, – Ieva sukniumba ties Jurgeliu. Šūviams tratant, Skudutis ir kiti vyrai dingo nuo kalno kairiajame šone)

17

IEVA, JURGELIS, SKAČKAUSKAS, PLIKBAJORIAI

SKAČKAUSKAS

(dešinėje, už scenos, nematomas)

Užuolankai Aplink! Kad nepabėgtų!

Užkirskit kelią! Stumkite į raistą!

(Atokiau padažnėja šūviai; įbėga Skačkauskas su keliais savo vyrais, – užkliūva ties sukritusiais Jurgeliu ir Ieva)

Taip, balandėliai. Po visam. Sukiųžot. Iš karto dviem galvažudžiais mažiau!

(šūviai ir kairėje scenos pusėje, – scenon atbulas įsiverčia Bžozauskas su keliais savo kompanijos vyrais, baisia persigandęs, – juos įvijo į kalną šaudydami Skačkausko vyrai. Skačkauskas bėga prie Bžo-zausko)

18

TIE PATYS, BŽOZAUSKAS IR JO VYRAI

SKAČKAUSKAS

Rankas aukštyn! Kas tu? Bžozauskas? Cha-cha!

BŽOZAUSKAS

Aaaa... aš...

SKAČKAUSKAS

Iš pragaro tu čia?

BŽOZAUSKAS

Aaaaa... aš... Bajorai... šaaaaudo mus...

SKAČKAUSKAS

Maniškiei?

BŽOZAUSKAS

Taaip...

SKAČKAUSKAS

(pribėgęs prie kalno briaunos)

Gana! Nešaudykit! Čionai saviškiai!

BŽOZAUSKAS

Prigaąąsdinai... Vos nemiiiiiriau... Numiiiiirsiu.

SKAČKAUSKAS

O kur tie šunes?

BŽOZAUSKAS
Kaaas?
SKAČKAUSKAS
Gauja Jurgelio?

BŽOZAUSKAS
Iš Morkos ėjome... Ugnin patekom...
Už kampo šaudo... Nieko nematyti...
Mum ponas Jagminas iškast įsakė
Anuos tenai... Palaidotus... O tu
Ir mus galėjai paguldyt kartu...

SKAČKAUSKAS
Ne jus, bet chamų aš dar priguldysiu.
Antai jau guli dvejetas.

BŽOZAUSKAS
(ties žuvusiais)
Jurgelis.
Paugaitė Ieva. Nieko sau porelė...

SKAČKAUSKAS
Palaidojo, matykite, šunes
Pačiam kalne, gražiausioj vietoj. Vyrai,
Pagerbsim juos, kaip pridera šunim:
Pakart po šunį kiekvienam kape!
Bžozauskai, atgabenk šunų kiek reikia...
(Skačkauskas ima draskyti nuo kapų šakas ir svaidyti, — tą pat daro ir dar
vienas kitas vyras.

Iš dešinės staiga kalne pasirodo kariškai apsirengusi Dalia, Bartkus ir kiti
ginkluoti jos būrio vyrai)

19

TIE PATYS; DALIA, BARTKUS, GINKLUOTA MINIA

DALIA
O čia kas darosi? Pamišę niekšai!
Rankas aukštyn, žmogėdros! Pasiduokit!

SKAČKAUSKAS
Parodykim tai šunmergei jos vietą!
(Skačkauskas smunka nuo kalno gilumon, — Dalios vyrai juos nusiveja)

DALIA
(prie dešinės kalno briaunos)
Užuolanka! Aplink! Į raistą spauskit!
Nuo vieškelio atkirskit! Dešinėn!
(užscenos, dešinėj ir gilumoj, girdėti šūviai, šaltų ginklų smūgiai, besikaitalioją
klyksmai:
— Valio! — Ura! — Valio!
— Ura! — Pirmyn! —

— Smok! — Kirsk! — Ura! — Pirmyn! — Ura! — Valio!)

DALIA

(sekusi kautynes)

Į raistą, Bartkau, spausk! Kairèn, į raistą!

(Bèga per kalną tarytum pagelbèt besikaunantiems, bet suklumpa ties Jurgeliu ir Ieva. Ginklam bebraškant:)

Jurgutis, Ieva... Kad kartu gyvent

Neteko, — meilėj žuvot bent kartu...

Kodėl ne aš žuvau? Kodėl gi jūs, —

Laimėjimo aušroj? Nauja butis

Juk jum, ne man, atnešus būtų laimę...

Pasaulyje gražiausi, kaip mylėjau Abudu jus!

(Bučiuoja Jurgelį ir Ievą)

TREČĪAS VEIKSMAS

**VIENAS PAVEIKSLAS
GESO SAULĒ NETEKĒJUS**

Scenovaizdis:

Karalinių dvarų centriniai rūmai Šiauliuose. Didelė salė. Kairėje durys į prieškambarį, dešinėje – į valgomąjį, gilumoje – į saloną, miegamąjį. Salės viduryje stalas, apverstas popieriais. Prie durų į prieškambarį mažesnis staliukas, taip pat su popieriais. Prieškambaris, matyti, pilnas žmonių, – girdėti jame ūžesys. Prie didžiojo stalo sėdi Naftalis, prie durų – Kočėlas.

1

KOČĖLAS, NAFTALIS

NAFTALIS

(sunkiai skaičiuodamas)

Penki šimtai... penki... šeši... velniop!

Kočėlai, man galva tuojau sutins.

KOČĖLAS

Kad ir sutins, nebūsi protingesnis.

NAFTALIS

Kočėlai, sielą tu turi ar ne?

Nū, nuramink tą triukšmą po velnių!

KOČĖLAS

O, šitokia galva!

(pravėręs prieškambario duris)

Čia jum ne smuklė!

Negalima karaliaus dvaro rūmuos

Kaip turguj klykaut. Išvarysiu lauk,

Jei nenutilsite!

(Užtrenkia duris, Naftaliui)

Na, kaip galvelė?

Atvėso jau?

NAFTALIS

Nū, ko tu prikibai?

Penki šimtai... penki... šeši... penki...

(Ateina Jagminas iš miegamojo)

2

TIE PATYS, JAGMINAS

JAGMINAS

Kočėlai, pusgalvi, – ką tu darai!

Nuo tavo triukšmo ponas Tyzenhauzas

Pabudo... Nuotaikoj biauroidj. Visiem

Klius per tave.

KOČĖLAS

O ką aš padarysiu?

Kaip tyčia, šiandien atlaidai. Žmonių –

Kaip musių.

NAFTALIS
Aš trys valandos maldauju...

JAGMINAS
Kočėlai!

KOČĖLAS
(pravėręs duris)
Ei, sargyba! Jeigu kas
Nors kveptelės garsiau, – išmest pro langą!
(užtrenkia duris)

JAGMINAS
Pažįsti Radvilienę?

KOČĖLAS
Nepažinsiu!

JAGMINAS
Surast ją liepė ponas Tyzenhauzas.

KOČĖLAS
Mačiau ją šiandie kažkur.
(pravėręs duris)
Ar nėra
Čia Radvilienės? Ką? Nėr Radvilienės.
Kad nėra, tai nėra. Iš žemės neiškasiu.

JAGMINAS
Reikės iškast. Jei nėra mieste, iš kaimo
Turėsi jot ir atgabent ją miestan.

KOČĖLAS
Ką? Raitą bobą?

JAGMINAS
Taip. Ir paskubėk.

KOČĖLAS
Su boba aš nejosiu.

JAGMINAS
Kaip sau nori.
Daug nešnekėk. Sakau – ir marš!

KOČĖLAS
Kad ją velniai su spirgomis surytų!
(išeina)

TIE PATYS, BE KOČĖLO**JAGMINAS****(vartydamas Naftalio popierius)****Vis nuostoliai? Mane suėst ruošies!****Ir pelno reikia.****NAFTALIS****Ir visai nereikia.****JAGMINAS****Kaip tai nereikia?****Ką tu man suki?****NAFTALIS****Nereikia, ponas Jagminas, karščiuotis.****JAGMINAS****Daugybę valdome dvarų karaliaus.****Baudžiauninkų ne vienas šimtas dirba.****Penkiolika dirbtuvių įvairių —****Ir nuostoliai vieni!****NAFTALIS****Jei pelnas būtų. Reikėtų jis ir atiduoti visas.****Nė dulkės Tyzenhauzas nepaliks.****Iš kur mes pelną imsime, kad nėra?****JAGMINAS****Kas Jonišky pastatė mūro smuklę?****Žagarėje malūną? O Šiauliuos —****Linų verpyklą, — kartais negirdėjai?****NAFTALIS****Ir kas? Nū?****JAGMINAS****Sako, Naftaliui priklauso.****NAFTALIS****Oi, pone Jagminas! Kam taip kalbėt?****Kai gubernatorium pradėjo būti,****Tai ponas Jagminas turėjo žemės****Per nykštį ir nuspiaut. Puselę kuino Ir ožį melžiamą...****Ir kiek dabar Žemelės ponui Jagminui priklauso?****Prie upės dvaras žiba, kaip stiklinis.****Žirgelių dvidešimt kaip bitinėlių...****JAGMINAS****(vartydamas popierius, lyg negirdėjęs)**

Tu baisiai nuobodus. Per daug šneki.

NAFTALIS

Jei ponas nori, Naftalis – tylą.

JAGMINAS

**Kaip nori, bet apyskaita tokia
Negalima parodyt Tyzenhauzui.
Velniai jį atnešė taip ne laiku!**

NAFTALIS

**Kaip tik dabar patsai geriausias laikas...
(išiverčia pro duris Skudutie-nė)**

4

TIE PATYS, SKUDUTIENĖ

SKUDUTIENĖ

Te Jėzus bus pagarbintas, ponuliai...

NAFTALIS

Kaip tu čia patekai?

SKUDUTIENĖ

**Ponui, norėjau
Karalių pamatyt. Didžiausią patį...**

NAFTALIS

Čia nėra karalių. Eik laukan. Trukdai.

SKUDUTIENĖ

Tą, patį Tuziniausią, kaip jisai...

NAFTALIS

Eik, boba, eik.

SKUDUTIENĖ

**Norėjau aš dėl vyro,
Skudučio...**

JAGMINAS

Velnias griebtų!

NAFTALIS

Eik laukan!

SKUDUTIENĖ

**Norėjau, kad vietelę mano vyrui
Kur vaito duotų. Vietų bus laisvų, –
Visus sukilėlius vaitus iškarsią...**

NAFTALIS
(pykdamas stumia Skudutienę)
Eik, boba, eik. Ant vaito pasikark...

SKUDUTIENĖ
Per visą vyskupystę niekas kitas
Nemoka taip paskambinti varpais...

NAFTALIS
Pasiutbobe, atstok! Laukan! Užmušiu!

SKUDUTIENĖ
Nebus geresnio vaito už Skudutį...
(Naftalis išgrūda ją lauk)

5

TIE PATYS, BE SKUDUTIENĖS

NAFTALIS
Nū velnias!

JAGMINAS
(baksnodamas raštą, piktai)
Naftali, cholera keršas!
Akmenėje nebuvo sukilimo.

NAFTALIS
Tai kas?

JAGMINAS
Ten plaukas nenukrito niekam
Ir nieks nesudegė, o tu rašai?

NAFTALIS
Nū, kaip nesudegė, kad jau nebėr?

JAGMINAS
Be sukilimo sudegė Akmenė?

NAFTALIS
Kodėl sukilt Akmenė negalėtų
Ir mūsų sandėlius kiek pasmilkyti?

JAGMINAS
Tu pats sudeginai?

NAFTALIS
Nū, kam? Tenai... Tenai grūdai gulėjo mūsų supilti.
Stūksojo stirtos iš kitų dvarų.
Supleškino baudžiauninkai ir tiek...

JAGMINAS
Ir visa sudegė?

NAFTALIS
Apyskaitoj...
Baudžiauninkai kalti, – proga geriausia...
Dalį grūdų jau pas tave klėteliėj!

JAGMINAS
Tu pats gambiausias sukčius Lietuvoj!

NAFTALIS
(pagyrimu labai patenkintas)
Apyskaita – tai didelis dalykas.
Čionai pridurk. Čionai atimk. O čia –
Suvesk, sumušk, pastraipomis paskirstyk,
Padaugyk, padalyk... Palūkanas
Pridėk ir procentus atrėžk, ir pelną
Per nuostolius plukdyk... Galvos tam reikia!
Kad paskaičiuočiau penketą metelių –
Visus paleisčiau elgetom dvarus!

JAGMINAS
Tu kipše, kipše, – kartuvėse baigsi...
(Įeina Masalskis ir Gėrikas)

6

TIE PATYS; MASALSKIS, GĖRIKAS

GĖRIKAS
Tebus pagarbintas aukščiausio vardas.

NAFTALIS
Per amžius.

GĖRIKAS
Vilniaus vyskupas...
Norėtų Valdovą pamatyti. Tyzenhauzą.

JAGMINAS
Jo šventenybė?

MASALSKIS
Vyskupas Masalskis.

NAFTALIS
Prisėsti prašom. Šventenybė, prašom...
(Naftalis bruzda, dvasininkam kėdes kaišioja, skubiai renka savo popierius)

JAGMINAS

Valdovas tebemiega... Tuoju pranešiu.

(Naftalis, besilankstydamas, eina su savo popieriais į valgo-majū, Jagminas – į miegamąjį)

7

MASALSKIS, GĖRIKAS

MASALSKIS

Tikra nelaimė šitas kvailas maištas.

Tiek turto žuvo. Ir žmonių. Kiek žus dar!

GĖRIKAS

Sunkus ateina metas, ką sakyti.

MASALSKIS

Turės parodyt daug pasišventimo

Bažnyčia, kunigai...

GĖRIKAS

Sunkoka bus.

Ir taip šis kraštas buvo neturtingas.

Vos su galais sudurdavom galus...

MASALSKIS

Reikės daugiau krikščioniškosios meilės...

GĖRIKAS

Yra, girdėjau, Vilniaus kapituloj

Trys laisvos vietos prelatų? ..

MASALSKIS

Yra.

GĖRIKAS

Man taip norėtųs pagyvent mieste...

MASALSKIS

Manytum prelatu?

GĖRIKAS

Perdaug aukštai.

Aš neturtingas. Šitokioj skylėj

Nesutaupysi daug. Vos įkurtuvėm

Ištekčiau...

MASALSKIS

Netikiu, kad toks vargšelis...

GĖRIKAS

Tiesa, ganytojau. Parduot galėčiau

**Dvariuką... Prelatūrai įrengimą
Turėčiau. Liktu dar ir kapitulai...**

MASALSKIS
Reikėtų paskaičiuot.

GĖRIKAS
Ganės. Ganės!
**(Jagminas, besilankstydamas, atlydi Tyzenhauzą ir tuoj pats dingsta
valgomajame)**

8

TIE PATYS, TYZENHAUZAS

MASALSKIS
Manęs, drauguži, čia tikrai nelaukei?

TYZENHAUZAS
Melagis būčiau, jei kitaip sakyčiau.

MASALSKIS
O aš ėmiau ir atlankiau.

TYZENHAUZAS
Džiaugiuos Sutikęs čia nors vieną dorą žmogų.

MASALSKIS
**Aš tik trumpam. Kol arklius pamainys.
Matai, pas gimines Rygon važiuoju.**

TYZENHAUZAS
**O gaila, gaila. Būtum reikalingas
Man pasitart.**

MASALSKIS
Sukilėlių byloj?

TYZENHAUZAS
**Ir jų ir dar daugiau. Atvažiavau
Neperspėjęs, staiga. O kas čia dedas!
Ant sukčiaus sėdi sukčius dar suktesnis.
Šlykštu į popierius pažvelgt... Plėšikai!**

MASALSKIS
Tai buvo ko baudžiauninkam sukilt ?

TYZENHAUZAS
Ne, ne. Šis reikalas visai kitoks.

MASALSKIS
Aš vis dėlto sukilėlius užtarčiau.

Ne vien dėl meilės artimo. Pripratę
Jie buvo laisvėje gyvent. Išdidūs.
Atkaklūs. Titnagai. O baudžiava
Ne tik išerzint – ir įžeist galėjo.
Švelniau reikėtų bausti juos. Švelniau...

TYZENHAUZAS

Kad vėl jie man padūkėlę užgrotų?

MASALSKIS

Gerų žmonių ne vienas nukentės.

TYZENHAUZAS

Toks ir gerumas: griovė, plėšė, žudė...

MASALSKIS

Neapsišvietę žmonės. Daug iš jų
Negalima nė reikalaut. Suklydo.

TYZENHAUZAS

Ar jie atsikvietė tave derėtis?

MASALSKIS

Ne, ne. Aš pats. Atsivijau tave.
Kai sužinojau, kad lankais Šiauliuos.

TYZENHAUZAS

Už nuopelnus visiem atlygins teismas.

MASALSKIS

Ir Dalią teismui atiduosi, Radvilaite?
Girdėjau, ji plačiai pasižymėjo...

TYZENHAUZAS

Išaiškinsiu. Patirsiu. Pažiūrėsiu.

MASALSKIS

Gabumai jos reti. Žymus ir mokslas

TYZENHAUZAS

Ką, vyskupe, galėčiau padaryti?

MASALSKIS

Atsimeni, tu man ją dovanojai?
Baletą visą. Atiduok dabar.

TYZENHAUZAS

Išaiškint nusikaltimai reikės...

MASALSKIS

Įsteigt teatrą Vilniuj sumaniau.
Kovot su eretikais. Jų priviso.
Bedievių plauko įvairaus. Kvailių.
Per atlaidus Parcinkulio vaidinsim
Ceciliją nekaltą. Radvilaitė
Puikiausiai suvaidintų.

TYZENHAUZAS

Aš manau!

MASALSKIS

Vaidinti nekaltybę taip jai tiktų...

TYZENHAUZAS

Šventa teisybė.

MASALSKIS

Žodį ištesėk.

TYZENHAUZAS

Aš ją tuomet tikrai nubaust norėjau.

MASALSKIS

Dabar tau baust nebereikės. Patsai
Priimsiu ją išpažinties. Atleisiu
Jai nuodėmes – ir bus tvarka. Galės
Ji pas mane vaidinti. Galės gyventi
Kaip viešpaties užanty kuo ramiausiai.
(Įeina Kočėlas)

9

TIE PATYS, KOČĖLAS

KOČĖLAS

Valdove, suradau mieste tą bobą. Atgabenau.

TYZENHAUZAS

Ganytojai, tavęs Geruoju neišleisiu. Man dar daug
Reikės aptarti reikalų. Kol aš
Prašytojus priimsiu, gal užeitum
Midaus taurelei... Jagmine, prašau...

(Įbėga Jagminas)

10

TIE PATYS, JAGMINAS

JAGMINAS
Klausau, valdove.

TYZENHAUZAS
Vyskupui parūpink Midaus.

MASALSKIS
Manęs neklausi, ar galiu...

TYZENHAUZAS
Baudžiauninku pabūsi pas mane.

JAGMINAS
Prašyčiau, vyskupe.

TYZENHAUZAS
Prašau, prašau...
(Masalskis su Gėriku, Jagmino lydimi, nueina į valgomąjį, iš kurio besilankstydamas išbėga Naftalis su savo popieriais ir dingsta miegamajam)

11

KOČĖLAS, TYZENHAUZAS

TYZENHAUZAS
Atvesk ją.

KOČĖLAS
(pravėręs duris į prieškambari)
Eikš.

(įeina Radvilienė)

12

TIE PATYS, RADVILIENĖ

TYZENHAUZAS
Tu būsi Radvilienė?

RADVILIENĖ
Taip, viešpatie.

TYZENHAUZAS
Žinai, kas gresia tau?

RADVILIENĖ
Ne, viešpatie.

TYZENHAUZAS

Iškarti jus — per maža.
Plėšikas tavo vyras. Žmogžudys.
O dar blogiau — duktė tava. Merga —
Išmokyta. Gerai suprast turėjo,
Ką daro. Žmogžudžių vadovė virto!
Ne! Jai pasigailėjimo nebus.

RADVILIENĖ

O, viešpatie!

TYZENHAUZAS

Aš atjaučiu tave.
Gailiuos tavęs kaip motinos. Norėčiau
Palengvinti tau skausmą. Supranti?

RADVILIENĖ

Taip, viešpatie.

TYZENHAUZAS

Gal ją pavyks išgelbėt.
Tikrai pavyks. Gera jinai šokėja.
Išgelbėsiu. Bet turi ji pati
Ateiti pas mane. Čia pat. Šiandieną.
Tu — motina. Turi žinot, kur ji
Pasislėpė. Nueik ir pasakyk,
Tegu tuojau ateis. O tau žadu,
Kaip motinai, būt Daliai kuo švelniausias.

RADVILIENĖ

O, viešpatie!

TYZENHAUZAS

Bet jeigu neateis,
Aš ją vistiek surasiu, ir tuomet —
Ne mano valioj bus likimas jūsų.

RADVILIENĖ

Taip, viešpatie.

TYZENHAUZAS

Duok jai raštelį šitą.
Su juo laisvai praeis ji pro sargybą.
Ar supratai?

RADVILIENĖ

Taip, viešpatie.

TYZENHAUZAS

Keliauk. (Radvilienė išeina)

TYZENHAUZAS, KOČĖLAS

TYZENHAUZAS

Kočėlai, Naftali pašauk.

KOČĖLAS

Klausau.

(pravėręs duris į valgomąjį)

Ei, Naftali! Atsiprašau,... kur jis?

(pro miegamojo duris)

Ei, Naftali! Ateik. Greičiau.

(Atbėga Naftalis)

TIE PATYS, NAFTALIS

NAFTALIS

Klausau.

TYZENHAUZAS

Apyskaitos tu iki šiol neduodi!

Jei man per valandą jos neparuoši,

Tave pakarti liepsiu. Eik laukan.

NAFTALIS

Klausau. Paruošiu.

TYZENHAUZAS

Sukčių kanauninkas.

(Naftalis besilankstydamas smunka atgal į miegamąjį. Iš prieškambario tuo metu įsiveržia Skačkauskas su perrišta galva. Smarkiai piktas. Kočėlas sėdasi prie popierių, prie durų, — snūduriuoja)

TYZENHAUZAS, KOČĖLAS, SKAČKAUSKAS

SKAČKAUSKAS

Nors kartą suradau aukščiausią valdžią.

Manoji pagarba.

TYZENHAUZAS

Labai džiaugiuos.

SKAČKAUSKAS

Su raštinės plėšikais susitarti

Negalima.

TYZENHAUZAS

Kodėl toksai rūstus?

SKAČKAUSKAS

Švelnus, sakyk! Žarijom degint reikia
Jiem galvos ir liežuviai. Kultuvais
Snukiai daužyt ir uždaryt į tvartą.

TYZENHAUZAS

Kuo nusikalto?

SKAČKAUSKAS

Nuostolių skaičiuot
Nenori. Dar net skųsią teismui, sako...

TYZENHAUZAS

Girdėjau, pagrindo yra.

SKAČKAUSKAS

Tai šmeižtas!

TYZENHAUZAS

Prieš maištą, sako, pats zujai po kaimus
Ir kiršiniai baudžiauninkus...

SKAČKAUSKAS

Meluoja!

TYZENHAUZAS

Nekiršiniai valstiečių?

SKAČKAUSKAS

Juos kviečiau Paremti bajorus tėvynei gelbėt.
Pamatęs, kad tėvynė jiem nerūpi,
Aš pasmerkiau juos pirmas. Perskelta
Kovoj galva paliudyt gali...

TYZENHAUZAS

Ir ką, – gerai tau užvažiavo?

SKAČKAUSKAS

Basliu, cholera, rėžė. Netikėjau,
Kad gyvas dar esu.

TYZENHAUZAS

Nebūtum kurstęs
Baudžiauninkų – ir sveikas tebebūtum.

SKAČKAUSKAS

Karaliniai dvarai pirmi padūko.
Kitus įvėlė. Jie kitus vadžiojo.
Jie vedė deginti dvarus bajorų.
Per juos visa bajorija Žemaičių

**Padegėliais pavirto. Gint tėvynės
Per juos nebegalėjo eiti, – štai kas.**

TYZENHAUZAS
Per juos bajorų maištas nepavyko?

SKAČKAUSKAS
**Meilingas Tyzenhauze, ne vieta
Piktiems juokam.**

TYZENHAUZAS
Ko nori iš manęs?

SKAČKAUSKAS
**Aš, kaip maište labiausiai nukentėjęs,
Vardu visų bajorų reikalauju,
Kad nuostolius atlygintų mum išdas.**

TYZENHAUZAS
Nedaug tenorit.

SKAČKAUSKAS
**Žinoma, nedaug.
Trobesiam atstatyt valdžia duos miško.
Statys karalinių dvarų valstiečiai.
O išdas nuostolius kitus padengs.**

TYZENHAUZAS
Ir tiek?

SKAČKAUSKAS
Tik tiek.

TYZENHAUZAS
Rimtai?

SKAČKAUSKAS
Kol kas...

TYZENHAUZAS
**Žinai,
Pas daktarą, brolel, nueik. Patikrink,
Ar veikia smegenys.**

SKAČKAUSKAS
**Įžeist neleisiu!
(išsitraukęs iš kišenės meta ant stalo raštų krūvą)
Štai, nuostoliai bajorų surašyti.
Mes duodam dieną laiko pagalvot.
Mes laukiam pasiruošę. Nemokėsi –**

Liepsnoj paskęs karaliniai dvarai,
Kaip mųsų. Sveiko nepaliks akmens!

TYZENHAUZAS
Matai, – ten durys.

SKAČKAUSKAS
Ką?

TYZENHAUZAS
Nesivaržyk.

SKAČKAUSKAS
Duris man rodai?

TYZENHAUZAS
Patariu, kaip draugui.

SKAČKAUSKAS
Niekšybė!

TYZENHAUZAS
Skonio reikalas. Kočėlai!
(Kočėlas lyg iš snūdulio šoktelėja)

SKAČKAUSKAS
Iš Vilniaus kviest ugniagesius gali!
(Labai piktas išeina. Jagminas ir Naftalis, kiekvienas iš savo kambario prasivėręs duris ir sekę Skačkausko triukšmą, įeina; Kočėlas išlydi Skačkauską)

16

TYZENHAUZAS, JAGMINAS, NAFTALIS

NAFTALIS
Valdove, galima?

TYZENHAUZAS
Prašau.

NAFTALIS
Prašyčiau Priimti sąrašą. Per maištą žuvo
Bajorų penkiasdešimt. Sužeistų
Bus šimtas dvidešimt. Valstiečių dingo...

JAGMINAS
Dvarų sudeginta...

NAFTALIS
Vienuolika.

JAGMINAS

Sukėlė maištą...

NAFTALIS

**Trys vaitai: Pauga,
Margelis, Radvila. Kalčiausi jie.**

JAGMINAS

Bajorai...

NAFTALIS

Buvo... Jų nesurašiau.

JAGMINAS

Ir miestelėnų...

NAFTALIS

Nerašiau. Nebuvo.

TYZENHAUZAS

Ir judu tai apyskaita vadinat?

NAFTALIS

**Atsiprašau, valdove, ūkis koks
Dabar? Sugriovė maištas!
Radvilaitė Visų kalčiausia. Mulkinu visus.
Būrius bernų vedžiojo kaip kalė...**

TYZENHAUZAS

**Ne tau, paršeli, Radvilaitę teisti.
(Išeina į valgomąjį)**

17

TIE PATYS, BE TYZENHAUZO

NAFTALIS

Nū, kas? Kodėl jam nepatiko?

JAGMINAS

Kvailas

Gimei tu, Naftali, ir dvėsi toks.

NAFTALIS

Galvoj netilpsta.

JAGMINAS

**Nesistenk talpinti.
Merga — tai ne apyskaita.**

NAFTALIS

Manai?

JAGMINAS

Perdaug kvailai norėjai išsisukti, —

Apyskaitą nuvelt užgriūdams mergą...

(Išiveržia Skudutienė, atsives-dama Skudutį, — ją atsiveja Kočėlas)

18

TIE PATYS; SKUDUTIS, SKUDUTIENĖ, KOČĖLAS

SKUDUTIENĖ

(Skudučiui)

Gražiai pasveikink ponus.

KOČĖLAS

Lauk. žetone!

SKUDUTIENĖ

Apsigalvojom mudu. Nebenori

Skudutis būt vaitu. Geriau jisai

Bus Vilniuj išdininkas...

KOČĖLAS

Pragaran! ..

SKUDUTIENĖ

Vaitų priviso kaip šunų dabar...

KOČĖLAS

Ar eisi po velnių? Suėsiu gyvą?

SKUDUTIENĖ

Jis taip gražiai paskambina varpais.

Geriausias išdininkas bus pasauly...

KOČĖLAS

(tarytum ruošiasi šauti)

Tu, dumtuve! Gyva nebeišeisi!

(Skudutis bėga pro duris, Sku-dutienė jį išsiveja)

SKUDUTIENĖ

Skuduti, išdininke, palūkėk!

19

TIE PATYSI BE SKUDUČIO IR SKUDUTIENĖS

KOČĖLAS

Aš už save neatsakau. Nušausiu.

NAFTALIS

O aš norėčiau gauti tokią pačią, —

Su ja gyvenime bent nepražūsi.

JAGMINAS

Tava Morkelė, rodos, neblogesnė.

NAFTALIS

Morkelė, nū, ar man jinai pati?

Ir man, ir tau jinai. Visiem jinai.

JAGMINAS

Už tokią kalbą duos tau Morka kailin!

(Kažkas barškinas į duris iš prieškambario)

KOČĖLAS

Negalima.

(Barškinas)

Negalima!

MORKA

(už durų dar)

Ir man?

NAFTALIS Prašau, prašau...

(Įeina Morka; Kočėlas numoja ranka ir eina (prieškambarį)

20

JAGMINAS, NAFTALIS, MORKA

MORKA

Pagarbintas tebūnie...

NAFTALIS

Sveika per amžius.

MORKA

Nuostolius ir aš...

Surašote, girdėjau.

NAFTALIS

Nukentėjai?

MORKA

Kad tu toks sveikas būtum, kaip kenčiu.

Ir aš, ir daugelis kitų kaimynų.

Sugriauta dešimt smuklių. Ir degtinė

Į griovį išpilta. Be duonos likom.

NAFTALIS

Surašė į prašymą?

MORKA

Ir pasirašėm. Smukles sukilėliai teatstatys.

**Ir už degtinę užmokės grūdais.
Iš ko kitaip gyventi? Nū, iš ko?
(Įbėga Kočėlas)**

21

TIE PATYS, KOČĖLAS

KOČĖLAS

Ar žinot ką, — atėjo Radvilaitė!

JAGMINAS

Kas? Radvilaitė?

NAFTALIS

Ji nesuimta?

Tuojau suimt. Kalėjiman. Užmūryti

JAGMINAS

Per daug plepi.

KOČĖLAS

Naftalski, susičiaupk.

NAFTALIS

Nū, nū? Ką tu manai?

KOČĖLAS

Ji davė raštą.

Paties valdovo. Tyzenhauzo. Štai!

JAGMINAS

(skaity)

Eėėėėė ...Naftai, paskaityk.

NAFTALIS

(skaity, — Jagminas jį erzina)

JAGMINAS

Nū?

NAFTALIS

Nū?

JAGMINAS

Matai!

NAFTALIS

Tu, Morka, eik laukan. Ne, ne, — pro čia!

(rodo į miegamąjį)

Išlįsk pro langą. Dink. Sutirpk. Pražūk.

(Įgrūda Morką į miegamąjį, patsai tvarkosi drabužius, gražinasi, lyg besirengdamas kam patikti)

Nū, nu!

JAGMINAS

(Kočelui)

Pakviesk tą... ponią Radvilaite.

(Kočelas atidaro duris ir nusilenkdamas kviečia, — įeina Radvilaite)

22

TIE PATYS, RADVILAITĖ

DALIA

Prašau pranešti ponui Tyzenhauzui.

JAGMINAS

Tuojau?

NAFTALIS

Ir mes norėtum pakalbėt.

JAGMINAS

Gal pasisveikint būt gerai?

NAFTALIS

Labryt.

JAGMINAS

Kaip sveikatėlė po kovų?

NAFTALIS

Gušča

Nakčia nesivaidina? Nė Bžozauskas, —

Pati, girdėjau, jį raistan numurkdei?

DALIA

(garsiai, kad girdėtus kitam kambaryje)

Prašau pranešti ponui Tyzenhauzui.

(Į Dalios balsą ateina Tyzenhauzas)

23

TIE PATYS, TYZENHAUZAS

TYZENHAUZAS

Kodėl nepranešėt, kad ji atėjo?

NAFTALIS

Kvotos rašyti nereikės?

TYZENHAUZAS

Laukan.

(Kočelas dumia į prieškambarį, Jagminas — į valgomąjį, Naftalis — miegamąjį)

DALIA, TYZENHAUZAS

(Dalia ir Tyzenhauzas ilgai žiūri vienas į kitą)

DALIA

Aš atėjau.

TYZENHAUZAS

Matau.

DALIA

Kvosk. Teisk. Na, – bausk.

TYZENHAUZAS

Gailies?

DALIA

Dar taip mažai mane pažįsti.

TYZENHAUZAS

Atgal tau kelio nebėra.

DALIA

Žinau.

TYZENHAUZAS

Tai ką tu pasirinkai?

DALIA

Mirtį.

TYZENHAUZAS

Ne.

Tau mirt nelengva bus. Teisman tavęs
Neatiduosiu.

DALIA

Aš pati nueisiu.

TYZENHAUZAS

Tuščia kalba. Juokam praėjo metas.

DALIA

Ir ašarų gali nelaukt. Neverksiu.

TYZENHAUZAS

Pritriukšmavai gana. Išliejai tulžį.
Dėl ateities būt metas pagalvoti.

DALIA
Man ateities nėra.

TYZENHAUZAS
Galėtų būti.

DALIA
Valstiečių kraujuj?

TYZENHAUZAS
Siuto. Malšinau.

DALIA
Ir aš siutau.

TYZENHAUZAS
Tau nėra kas veikt su jais.

DALIA
Vargdienių kraujas dega manyje.
Gimtos pastogės liūdesys klaikus
Kaip varpas skamba širdyje ir šaukia
Atkeršyt brolių skaudančią nedalią.

TYZENHAUZAS
Tu jau kita.

DALIA
Ar tu manai, valdove,
Valstiečiai — be jausmų? Be širdgėlos?
Ar be garbės?

TYZENHAUZAS
O kur kitur, mieloji,
Gyvena jie geriau, negu čionai?

DALIA
Prieš šimtą metų karžygių kovoj
Iš ponų išplėšė jie savo laisvę...

TYZENHAUZAS
Vis žodžiai, žodžiai. Laisvė! Nežinau,
Kas ji tokia, išgarsintoji laisvė.
Bajorų paklausyk, — kaip širšės zimbis!
Gražink mum laisvę! Laisvę sugražink!
O ką tai reiškia? Leisk jiems girtuokliaut
Be krašto ir be saiko. Leisk jiems skaldyt
Snukius ir sąžinę pardavinėt,
Kelt netvarką, didžiuotis, tinginiaut...
Jie laisve tai vadina. Jai gražinti

Po sukilimo rengia sukilimą...

DALIA

Bajoram tiem vergaut valstiečiai turi!

TYZENHAUZAS

Ne. Baudžiava — toli ne vergija.
Valstiečių sąžinės aš nevaržau.
Žmogus iš prigimimo tinginys.
Neversk jo dirbti — samanom apaugs.

DALIA

(pamėgdžiodama Tyzenhauzo repliką).
Vis žodžiai, žodžiai. Pabandytum pats
Pabūt valstiečio kaily, kai tave
Kiekvienas išgama nupirkti gali,
Parduot, įkeist, iškeist, šunim pakeist,
Arklidėje išplakt, dvare išgėdint...

TYZENHAUZAS

Valstiečiai — tamsūs. Laisvei nesubrendę.
Apšviesime. Išauklėsime. Atleisime.

DALIA

O mūsų sukilimas — ar valstiečių
Tamsybės ženklas? Ar jie neparodė
Vertybės savo ir šviesos? Kaip greitai
Sukūrė valdžią, savo teisę, tvarką,
Kokią bajorai tavo nesapnavo!

TYZENHAUZAS

Ir žlugo.

DALIA

Tu mus pražudei, iš Kuršo
Karių prikvietęs svetimų. Tu kaltas!..

TYZENHAUZAS

Ir žlugs, pakol išmoks rimtai galvot.

DALIA

O kai išmoks — po plynių jus nušluos, —
Kurs Lietuvą be ponų ir vergų!

TYZENHAUZAS

Kol saulė patekės, rasa akis...

DALIA

Išės ir man, ir daugeliui kitų.
Bet vis dėlto turės ateit diena,

**Kada ir tu, ir santvarka tava
Bus praeities slogutis. Sapnas. Blūdas!
Ir tavo vardą gąsdinti vaikam
Neklaužadam kaip slibiną minės!**

**TYZENHAUZAS
Tu taip manai?**

**DALIA
Tikiu. Šventai tikiu.
Tėvynė daug aukų pareikalaus.
Auka norėčiau būti pastaroji...**

**TYZENHAUZAS
Sakiau: teisman tavęs neatiduosiu.**

**DALIA
Ar tu manai, gyventi aš paliksiu,
Kai tavo budeliai išvėtys kaulus
Brangiausių man žmonių? Pasmaugs man tėvą?**

**TYZENHAUZAS
Paleisti juos, kad vėl skerdynę ruošų?**

**DALIA
Jie tau plėšikai. Man jie karžygiai.
Juos nužudysi – vardas kankinių
Gyvens per amžius širdyse žmonių...**

**TYZENHAUZAS
O kas... jei juos išteisinčiau... paleisčiau?**

**DALIA
Dėl jų gyvybę savo atiduočiau.**

**TYZENHAUZAS
Kuriem velniam tavos mirties man reikia?
Tu man gyva esi reikalingesnė!**

**DALIA
Kaip tai suprasti?**

**TYZENHAUZAS
Aiškiai pasakiau:
Gyvenimą man savo arba juos –
Į kartuves.**

**DALIA
Ką padaryt turėčiau?**

TYZENHAUZAS

Žinai gerai.

DALIA

Ir būtų jie laisvi?

TYZENHAUZAS

Jei tu gera valia pasižadėtum...

Ir būtum paklusni...

Tave paversčiau Baletu meno pažiba pasauly.

DALIA

Ir būtų jie laisvi?

TYZENHAUZAS

Aš pasakiau.

DALIA

Išduotum raštą?

TYZENHAUZAS

Jis jau parašytas.

Kad nori, pažiūrėk.

(Dalia griebia abiem rankom. ilgai skaito)

Ką, sutinki?

DALIA

(baisia susijaudinusi)

O, viešpatie! Kodėl griaudžiausią šokį

Žmogus prieš mirtį šoka? O, kodėl

Pasaulis kvaituliu apakęs sukas,

Kai liepos švokščia... kai lineliai žydi? ..

Kaip alpstanti širdis gyventi trokšta?..

Motule, kam mane užauginai!

Geriau mažytę būtum paskandinus

Nors savo ašarų tvane! Motule,

Kodėl tavęs čia nėr, motule mano!

Nė atsisveikinti... akis užmerkti...

TYZENHAUZAS

Matai: paleisiu tėvą ir kitus...

DALIA

O, kad žinotų tėvas! Kad nors justų!

Tėveli, ar girdi? Tavęs šaukiuosi!

TYZENHAUZAS

Kol reikalai kiti susitvarkys,

Su vyskupu susitarėm, Masalskiu, —

Pas jį saugiau... Ir jo teatrui būsi...

DALIA

Tu vyskupui paskolinai manė

Kaip kalę melžiamą?

(krenta į kėdę klykdama)

Gana!Gana!

(Nervų sukretimo apimta ištraukia pistoletą ir nusišauna. Į šūvio garsą atbėga Masalskis, Gėrikas, Jagminas. Kočėlas, Skudutis)

25

TIE PATYS; MASALSKIS, GĖRIKAS, JAGMINAS, KOČĖLAS, SKUDUTIS

MASALSKIS

Kas atsitiko?

TYZENHAUZAS

Pats matai.

MASALSKIS

Dievuli!

Toks talentas! Toks talentas per nieką!

TYZENHAUZAS

Pamišėlis koksai pasaulį statė —

Kvailybe pagrindė!

(Suplėšo Dalios skaitytą raštą, skiautus sviedžia jai į veidą ir greit išėina. Dvasininkai lyg poteriauja)

26

TIE PATYS, BE TYZENHAUZO

SKUDUTIS

(glosto Dalios veidą, be ašarų verkdamas)

Dalia, vargšele, —

Gyvenimėliu gulbele lėkei...

Apyaušrio išauštant nesulaukei...

Paskambinsiu, širdel... kad tavo vardas

Po Lietuvėlę vargstančią skambėtų, —

Visų apyaušrių dalele...